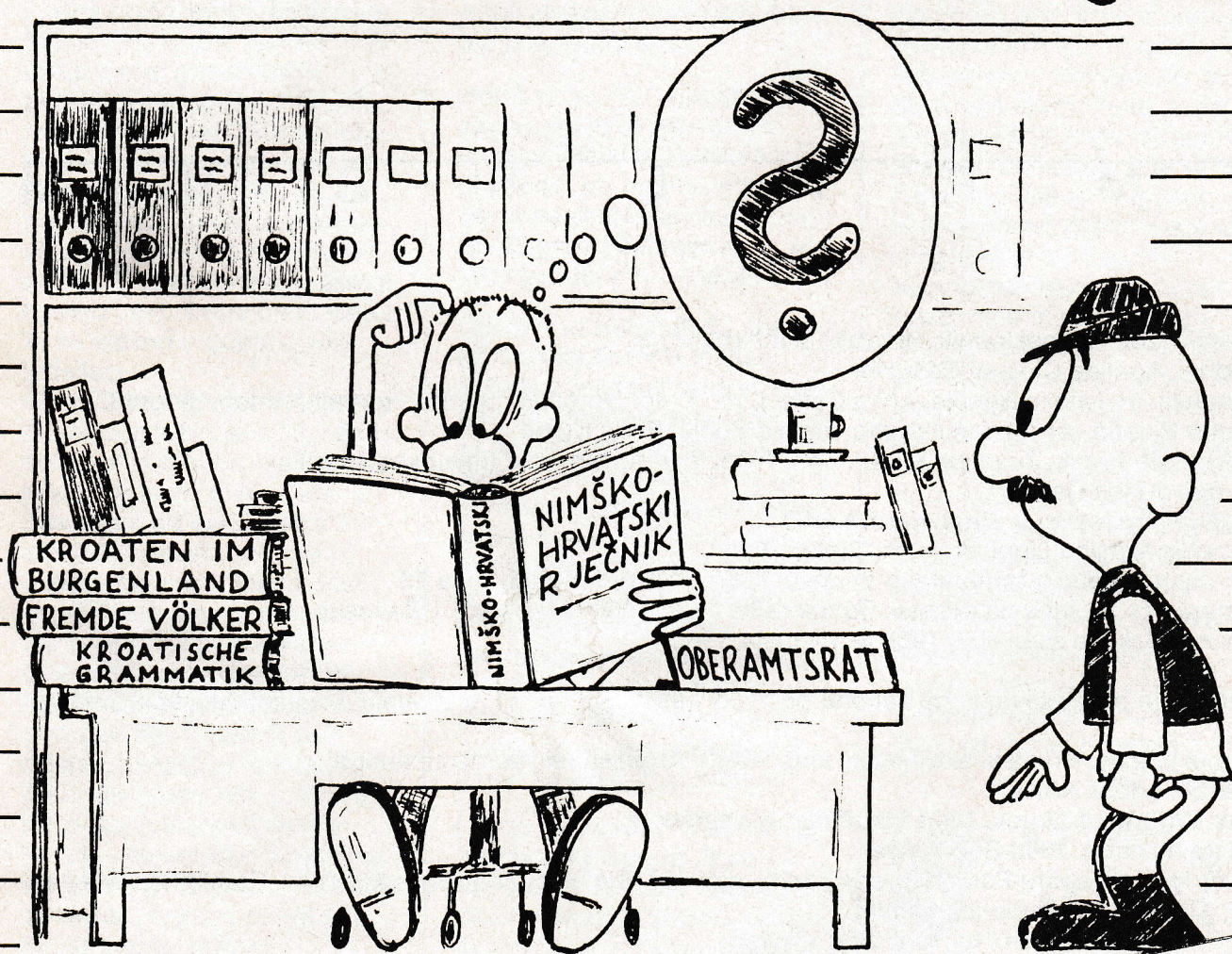

NOVI GLAS

MAGACIN HAK-A

1/1988

SLUŽBENI JEZIK

NOVI GLAS

U V O D N I K

Na prvi pogled znamda niste zeli upamet, da u ruka držite novi Novi Glas, ar po vanjskom izgledu se u ničem ne razlikuje od prethodnih brojev. Vidit ćete ali vrijeda, da se je njegov opseg proširio za već od 100%, i to zahvaljujući dosta velikom krugu suradnikov (vidi impresum).

Na redakcijskoj sjednici se je u grubni crta odredila linija NGa. Većina ljudi je bila za to, da Novi Glas nastane forum, ki će u prvom redu omogućavati raspravu hrvatskih temov. To se je potribovalo s punim pravom, ar u vezi s Gradišćanskimi Hrvatima je još toliko

neotkrito, ča bi ali obavezno moralo dojt na svitlo. Novi Glas se ali nikako ne kani odmaknuti od svega onoga, ča nas zaokružuje, ar nismo zabiti da smo samo mali otočić u nimškom oceanu. I druge teme, ke nisu neposredno u vezi s hrvatstvom, čedu najti svoje mjesto u Novom Glasu, ar se nekako povući u ghetto. Pokidob da NG nisu kakove dnevne ili tajedne novine, čedu manjkati aktualne teme. U Novom Glasu moremo samo retrospektivno prosvitljivati i komentirati dogodjaje. Novi Glas ada nisu novine, ke

moremo prelistati, ar nas jur naslovi dost informiraju, ne, za Novi Glas moramo imati već vrimenta, ar su članki zvećega dužički, a jezik nije svakidanji. To ali ne znači da je Novi Glas sada nastao elitaran časopis kot se to dostoji za glasilo akademičarov i da je samo za izabranu publiku. Novi Glas je za sve radoznale Hrvate, ki kanu proširiti svoj vidokrug. A pokidob da se mlati klas, a ne slama, idemo jur sada opet na posao, da bude Vaša žetva čim bogatija.
urednica

I M P R E S S U M

Vlasnik, izdavač, nakladnik: Hrvatski akademski klub
urednik: Agnija Csenar-Schuster
suradniki: dr. Nikola Benčić, Anita Csenar, mr. Fredi Hergović, Stanko Horvath, Anton Leopold, Jandre Palatin, mr. Štefan Pavetić, mr. Ivo Sučić, Peter Tyran
grafike: Ino Frank, Zvonko Lenner, Toni Pinezić, Rudi Rozenić (naslovna stran)
lay-out: Jurica Csenar
slaganje: Rozemarija Stagl, Karin Karlič
ekspedit: Agnija Lippl, dipl. inž. Štefan Roth
foto-slog: Hrvatsko štamparsko društvo, 7000 Željezno, Karall-ulica 23
Manuskripti se šalju na adresu: Bahnstraße 10/6, 7000 Eisenstadt / Željezno
konac redakcije za broj 2/1988 je 15. maja 1988.

Očitovanje polag saveznoga zakona od 12. 6. 1981., SZL br. 31, o štampi i drugi publicistički medija:

vlasnik medija: Hrvatski akademski klub (HAK), Kroatischer Akademikerklub
izdavač: odbor HAKa
tisak: Wograndl-Druck, 7210 Matrštof / Mattersburg
mjesto naklade: 1040 Beč / Wien
odbor HAKa: Jandre Palatin (predsjednik), dipl. inž. Štefan Roth (potpredsjednik), Franjo Schruiff (tajnik), Klaudija Fabijanić (blagajnik)
svi: Schwindgasse 14/10, 1040 Beč / Wien

Očitovanje temeljne orijentacije periodičnoga medija:

Magazin *Novi glas* je u partijskopolitičkom i konfesionalnom pogledu neodvisan list za sve Gradišćanske Hrvate, a pretežno za one u Gradišću i Beču. On se bavi u prvom redu sa sadašnjom situacijom gradišćanskohrvatske narodne grupe, ali prez da bi zanemario retrospektivno i perspektivno gledanje te problematike kot i kulturu u najužem i najširem smislu. Časopis služi informiranju članov i svih zainteresiranih. Nakana mu je, da u pitanji manjinske politike djeluje na formiranje mišljenja.

Počnimo graditi krovinu za sve Hrvate

Čim već uspjehov moremo zabilježiti na manjinskopoli- tičkoj sceni, tim već nam se očituju duboki jarki i črne jame, ke je skopala kriva manjinska politika u minuli desetljeći. Pre jednostavno bi bilo kriviti samo Hrvatsko kul- turno društvo za neuspješnu manjinsku politiku. I HAK nosi i mora nositi jedan dio krivice. Moramo priznati, da HAK nije igrao ulogu poveziavača, pomiritelja i spojitelja pojed- nih društav. HAK nije koncep- tivno djelao na konkretni pro- jekti nego je načinjao samo politiku najavlivanja. Potribo- vali smo interkulturelnu gim- naziju. Točan koncept HAK (a to smo i mi, obični člani HAKa ki ne sidimo u odboru) nije izdjelao.

Govorili smo da nam hrvatske čuvarnice ležu na srcu, i da bi se najprije moralo riješiti pitanje čuvarnic. Ali samo s čekanjem da čedu političari zaključiti novelu zakona o čuvarnica, ništa nismo dosti- gnuli. Ništa nismo poduzeli da se poboljša školovanje budućih čuvarničarkov na hrvatskom jeziku. Ništa nismo poduzeli da čuvarničarke dostanu potribne hrvatske podloge. Nismo bili u stanju da skupno s angažiranimi Hrvati u sjevernom Gradišću, na peldu u Željeznu, otvorimo privatnu hrvatsku čuvarnicu, ku su odbile općine. Nismo ni bili u stanju, da barem izdjelamo koncept za privatnu čuvarnicu. Konkretnim djelom i konkret- nimi akcijami bi mogli raz- lična prohrvatska društva postaviti pod jedan krov.

20 ljet je minulo, otkada je HAK pokrenuo takozvanu Radnu zajednicu hrvatskih društav. Bivši HAKovski predsjednik Tonči Fazekas je izdjelao glavna pravila skup- noga djelovanja. Svako društvo je imalo svoj odre- djen djelokrug. Zač HAK nebi mogao opet prednjačiti i ini- cirati složenje hrvatskih druš- tav pod jedan krov.

Potribno je, da najbolje glave zastupaju interese Gradiš- ćanskih Hrvatov pred vladom ili u matičnoj zemlji. Interesi narodne grupe su važniji od društvenih, HKDovskih, HAKovskih ili Komitetskih.

Dodatni problem je da mnogi jako sposobni Hrvati nisu aktivni u hrvatski društvi, kad ne kanu zarinuti svoju glavu u na peldu partiskopolitički jaram. Na drugu stran im je djelovanje sadašnjih društav premalo perspektivno, nije atraktivno. Djela se prez jako konkretnoga cilja. Prejako koketiranje, taktiranje i memorandumiziranje oblikuju i pečatu sadašnju manjinsku politiku naših društav, ka je k svemu tomu još i neefektivna (iznimke potvrđuju pravila).

I zbog kadrovskih uzrokov je potribno krovno društvo. O tomu bi HKD, naše najveće društvo moglo zjavkati neko- liko verzušev. Beteg dugoljet- noga predsjednika je točno pokazao, ke rezerve ovo naše najveće društvo ima. Hitno potribna mu je nova krv. Te krvne konzerve bi mogao nuditi i HAK (to znači mi, člani HAKa).

Sada je krajnje vrime, da nastanemo aktivni, da preuz- memo inicijativu. Sada moramo stvoriti krovno društvo Gradišćanskih Hrvatov. Iako se Hrvatsko kulturno društvo ne pridruži odmah tomu društvu, će se prlje ili kašnje postaviti isto pod ta krov.

Ta obrambeni krov moramo nositi mi svi, kim hrvatstvo leži na srcu. Potribno je, da sada zasučemo rukave, da skočimo prik sinja, da zabimo sve ono ča je bilo, i da složno i zmožno idemo na posao, na konstruktivno djelo. Sada je mogućnost da usadimo temelje za daljnji opstanak naše male narodne grupe. Ako se sada ne latimo posla, ako su nam sada malenkosti, gizdavosti i okolije važnije od konkretnoga, svisnoga i idea- lističnoga zalaganja za buduć- nost našega naroda, onda ćemo još doživiti kako je to „kad ti grobar preko riti zadnju grudu zemlje hiti“. Ajde braćo! HAK nas zove.

Neka čuje narod sada
S njim i neprijatelj svaki:
Evo četa spremna mlada
Borit se za rod hrvatski.

Ivan Hakovac

Se je nešto preminilo za Gradišćanske Hrvate u minulom ljetu 1987?

Pitanje za promjenom u nezadovoljavajućem položaju Gradišćanskih Hrvata u Austriji stavljamo svako ljeto na novič. Ako uzmemo 1955. ljeto za predvidjeni i međunarodnim ugovorom potvrđeni preokret, onda moramo priznati, da smo u prošli 32 ljeti zamaš iskali bogzna kakove vrhunce, kakova dostignuća i bilo-kakova pozitivna rješenja na hasan gradišćanskohrvatske narodnosti bilo u Gradišću bilo u Beču. Položaj naših Gradišćanskih Hrvata u Ugarskoj, a pred svim u Slovačkoj, je sigurno još čuda čemerniji.

Za minulo ljeto 1987. ipak moremo upametzeti neke promjene, ke bi mogle imati pred svim pozitivne posljedice za daljnji opstanak naše narodnosti — ili kot se je u prošli ljeti sve već proširio naziv „narodna grupa“. Još Miloradić je u svojoj pjesmi pisao „Oj Hrvati, narod mali . . .“

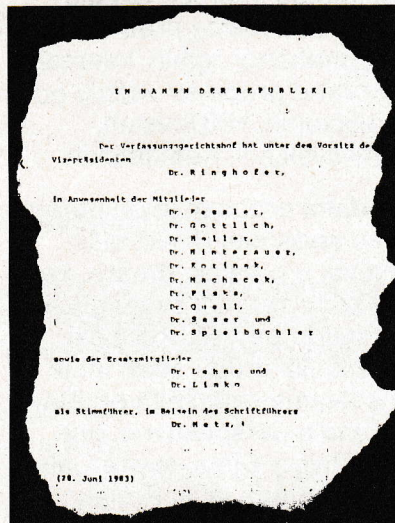
Ča su Gradišćanski Hrvati zaista? Je li su narod, narodnost, narodna grupa, etnička grupa, etnos, etnija . . . do dana današnjega nije riješeno. Ali u jezikoslovlju se je probio naziv **Gradišćanski Hrvati** s velikom slovom **G**. To znači da **Gradišćanski** već nije pridjev (adjektiv), nego zazlamenuje cijelu skupinu onih potomcev nekadašnjih iseljenikov u tadašnju dijasporu, ki su do danas očuvali svoj hrvatski jezik, dijele svoje kulture, a znamda i kakovu spavajuću svist vlašćega identiteta.

Sve već ljudi je uvidilo, da je potribno zalagati se za prava Gradišćanskih, a ne

samogradišćanskih, Hrvatov. Ali ovo se triba zacipiti još i u glave mnogih nadležnih i odgovornih političarov, da ne govorimo o naši ljudi. Ljubomornost je u ovom slučaju kratkovidnost, ka pokvaruje i medjusobne dobre odnose.

Politička odluka Ustavnoga suda

Politički su Gradišćanski Hrvati najveć dostignuli odlukom Ustavnoga suda 12. decembra 1987. Početo od 15. januara

1988. Hrvati u šest od sedam kotarov Gradišća imaju pravo na hrvatski — uz nimški — kot dodatni službeni jezik. Sada **de facto** moru hasnovati pri javni uredi, sudi, policiji, općina, matični uredi itd. svoj materinski jezik (iako vladaju samo svojim seoskim govorom). Ovo im je **de jure** pravoda jur zagantirano najkašnje od maja 1955.

Nije dvojbe, da će realiziranje ove jedne rečenice iz člana 7 Državnoga ugovora (a već to nažalost nije) dignuti narodnu svist kod većega dijela Gradišćanskih Hrvata i povjerenje u vridnost svojega materinskoga jezika.

Jasno je, da će ova odluka radjati i protivnike, do neke mjere i med Gradišćanskimi Hrvati samimi. Pred svim se protivu oni, ki se iz nekoga povijesnoga straha ne kanu u ničem razlikovati od većinskoga naroda. Najprvo ne zbog toga, kad mislu da je svoje čemernije, nego zbog toga, kad se boju da bi kod većinskoga naroda mogli prouzrokovati ljubomornost i sumlju. Tim da se tako izoliraju od daljnega razvitka, se u toj mjeri smanjuje njeva narodna svist, u koj se distanciraju od potribovanj onih, ki iz iskustva o svojem djelovanju za narodnost znaju, ča moru potribovati za daljnji opstanak i razvitak Gradišćanskih Hrvata.

Hrvatski na gimnazija — prvi korak hrvatskoj ili dvojezičnoj višoj školi?

Prošlo ljeto je bilo „revolucionarno“ ča naliže podučavanje (gradišćansko)hrvatskoga jezika na neki sridnji škola u Gradišću. Pred svim se moraju istaknuti tri različni modeli:

a) Gimnazija s obaveznim predmetom po izboru (Wahlpflichtfach) u Željeznu

Na ovoj gimnaziji se početo od školskoga ljeta 1987/88. gradišćanskohrvatski jezik podučava tajedno tri ure, početo od prvoga (hrvatskoga) razreda. U dojučem školskom ljetu čedu na ovoj školi opet sastaviti (hrvatski) razred po istom modelu.

b) „Panonska gimnazija“ u Gornjoj Pulji, isto s hrvatskim kot obaveznim predmetom po izboru

Na ovoj gimnaziji je početo sa školskim ljetom 1987/88. upeljan razred, u kom su povezani školari hrvatskoga i ugarskoga jezika. Dok jedni imaju hr-

vatski, imaju drugi ugarski. Na ovoj školi je isto predviđeno, da se i u dojučem školskom ljetu nastavi ov „panonski model“.

c) Pokušaj hrvatskoga razreda na gimnaziji u Gornji Šica

Početo od školskoga ljeta 1987/88. se na saveznoj gimnaziji u Gornji Šica podučava hrvatski kot obavezni predmet po izboru, početo od prvoga razreda. I u Gornji Šica se je izrazila želja sa strani direkcije, da bi i u dojučem školskom ljetu nastavili ov pokušaj.

Na svi tri spomenuti škola imaju „hrvatski“ razredi osebujno dobre rezultate, glede na sve predmete.

Hrvatski kot slobodni predmet se još podučava na dvi ostali gimnazija u Željeznu (Wolfgarten i Theresianum) kot i na gimnaziji u Matrštofu.

Nategnuta je situacija unutar manjinskopoličkih društav

Nekoliko uspjehov na različni manjinskopolički područji nažalost nije približilo peljačtva pojedinih naših progradišćansko-hrvatskih društav jedno drugomu. Svaki uspjeh ima mnogo ocev. Tako je i unutar naših društav. Svi si kanu zataknuti pero na šišanjak, ako se kaže uspjeh — a za to ča ide u hlače svaki išče krivca kod drugoga. Nima smisla lagati u vlašči žep. Momentano med pojedinih društvi ne moremo najti tu složnost, ku si narod od njih očekuje. Većim dijelom tolíkoputi citirana „baza“ ionako ne (more) kani razlikovati med pojedinih društvi — i punim pravom očekuje, da bi svi složno vukli za istim konopcem, za istim užem. Danas, isto kot i prlje, su nam potribni dalekovidni i angažirani ljudi, ki moru i skupa — a ne svaki samo za se.

Hrvatski akademski klub, kot politički jako angažirano društvo s najmladjimi člani, aktivisti i manjinski političari mora svoju ulogu viditi i u posredovanju med različni društvi. Ovu funkciju će u budućnosti morati pokušavati da još bolje ispunjuje.

Petar Tyrán

Napredovanje Hrvatov u zrcalu izjavov za štampu

U poslidnji tri miseci su bili Gradišćanski Hrvati jako dobro prezentni u austrijanski medija. To imamo zahvaliti odluki Ustavnoga suda (22. 12. 87.), senzibiliziranoj javnosti, različnih demonstracijam i nastupanju političarov i naših funkcionarov. Da ali medije moru reportirati o nami, su potribni intervju-i i izjave. U slijedećem kanim pokazati djelovanje HAK-a na medijskom sektoru u poslidnji miseci:

— Izjava za štampu, prilikom Državnoga svetka, 26. 10. 1987.

Državni praznik, Dan zastave, bi bio za državu Austriju opet jednoč dobra prilika, da si premisli, je li zaista dobro zahaja sa svojimi narodnimi grupami, osebujno s Gradišćanskimi Hrvati.

Član 7 Državnoga ugovora 1955. u nijednoj točki nije ispunjen, a to je jako na kvar gradišćansko-hrvatskoj narodnoj grupi u Austriji.

Državni praznik 26. oktobra je i za gradišćansku vladu dobra prilika, da krene u budućnosti boljim i hasnovitijim putem za Hrvate u svojoj zemlji.

Sa zemaljskim savjetnikom Ivicom Karallom su Hrvati u Gradišću nažalost zgubili svojega zagovornika u zemaljskoj vladi.

Tim HAK još glasnije apelira na novoga zemaljskoga poglavara i na cijelu zemaljsku vladu, da po 30. oktobru načinja drugu, bolju manjinsku politiku za svoje narodnosti. Pred svim je potribna promjena zakona o čuvarnica, tako da bude dvojezični odgoj odredjen — a ne, kot do sada, odvisan od dobre ili zle volje pojedinih komunalnih političarov.

Novo formirana zemaljska vlada će imati u budućnosti i prilike, da znatno višim materijalnim i duhovnim podupiranjem i Hrvatov i Ugrov kaže svoj pozitivni stav prema u zemlji jur stoljeća udomaćenim narodnim grupam.

Ovom izjavom smo kanili i novoj vladi pokazati, da ćemo u budućnosti dalje potribovati svoja prava. Novi nacrt o čuvarnica ali i nova grad. vlada još svenek nije odobrila. S tim se je pozitivno rješenje jako bitnoga problema opet odrinulo.

U vladi bi bilo još nekoliko Hrvatov, ki bi mogli i morali biti naši zagovorniki. Oni se ali dijelom ne moru ujediniti na skupni stav, a velik dio se ne ufa nastupati za Hrvate, očividno nimaju dosta samosvisti.

— Izjava za štampu, 24. 11. 1987.

Der Kroatische Akademikerklub wehrt sich gegen den Dreiparteienpakt in der Frage des zweisprachigen Unterrichts in Kärnten. Dieser Pakt ist nichts anderes als ein schlecht getarnter Versuch, die Assimilation durch die Hintertür in die Volksgruppe hineinzutragen. Die Burgenländischen Kroaten hegen berechtigte Befürchtungen, daß dieses Trennungsmodell von Kärnten den zweisprachigen Unterricht auch im Burgenland gefährden könnte.

Wie namhafte Wissenschaftler aus dem In- und Ausland immer wieder feststellen konnten, erzielen zweisprachige Schüler zum überwiegenden Teil bessere Lernergebnisse als nur einsprachig erzogene und unterrichtete Kinder. Der zweisprachige Unterricht im Burgenland ist aber alles andere als ideal und bedarf dringendst einer Novellierung.

Es müßte daher der zweisprachige Unterricht im Burgenland zugunsten des Kroatisch- und Ungarischunterrichts reformiert werden. An einer Reform des Schulgesetzes im Sinne der österreichischen Volksgruppen arbeitet bereits eine Expertengruppe. Noch heuer soll der Initiativantrag für ein neues gesamtösterreichisches Volksgruppenschulgesetz im Parlament eingebracht werden.

Ovom izjavom smo se solidarizirali sa Slovenci, ki su u posljednji miseci 1987. ljeta pokrenuli živu javnu diskusiju o svojem školskom sistemu. Dvojezični odgoj u osnovni škola je determiniran u zakonu iz 1937. ljeta. Ta zakon predvidja slijedeće:

0 - 30% hrvatskoga stanovništva: nimški odgoj, hrvatski ukoliko je potrebno

30 - 70% hrvatskoga stanovništva: dvojezični odgoj

70 - 100% hrv. stanovništva: hrvatski odgoj, nimški ukoliko je potrebno

Odrebe zakona su dosta dobre, samo se ih skoro nijedan ne drži. Za glavne škole nij nikakovoga zakona. Po različni gimnazija se je situacija lani malo popravila, ali još dugo nije zadovoljavajuća.

— Izjava od 25. 11. 1987.

Mit Befremden müssen die Burgenländischen Kroaten feststellen, daß sich das sozialistische Präsidium immer öfter der minderheitenfeindlichen Ausdrucks- und Vorgangsweise des faschistischen Kärntner Heimatdienstes bedient.

Mit seiner offensichtlichen Assimilationspolitik rückt der Vorsitzende des sozialistischen Präsidiums der Bürgermeister und Vizebürgermeister, Fritz Robak, in seltsame Nähe von Jörg Haider.

In einer Demokratie hat jeder das Grundrecht auf Dummheit. Dabei stellt sich nur die Frage, wie sehr jemand davon Gebrauch macht, wenn er wie Robak, behauptet, die Schulergebnisse in zweisprachigen Schulen seien schlechter als in einsprachigen deutschen Schulen.

Das Präsidium, hinter dem in Wahrheit ohnehin nur der Altbürgermeister Fritz Robak zu stehen scheint, gedenkt schon jetzt, in einer seltsamen und befremdenden Weise, des 50. Jahrestages der Okkupation. Robak hat keine Legitimation im Namen auch nur eines geringen Teiles der kroatischen Bevölkerung im Burgenland zu sprechen. Noch weniger hat er das Recht, die Kroaten zu vertreten.

Wir fordern hiemit die Sozialistische Partei Österreichs, im Besonderen die des Burgenlandes auf, dem Präsidium die Legitimation zu entziehen, weiterhin im Namen dieser Großpartei offene Assimilation zu betreiben.

Herr Robak verstößt unter der Schirmherrschaft des Präsidiums

andauernd gegen den Punkt 5 des Art. 7 Staatsvertrag 1955, demzufolge die Tätigkeit von Organisationen, die darauf abzielen, der kroatischen Bevölkerung ihre Eigenschaft und ihre Rechte als Minderheit zu nehmen, zu verbieten ist.

Fritz Robak bi preuzeo model pedagogov i za Hrvate. Na ovom primjeru moremo viditi, kako je naša situacija povezana sa položajem drugih manjin u Austriji. Konačno je F. Robak odstupio i naslijedio ga je Valter Prior iz Cindrofa. Da će njegova linija protiv svisnih Hrvatov biti još radikalnija, si moremo predstaviti, ako pogledamo u Cindrof, kade je on načelnik. K legitimaciji Prezidija: Ki bira socijalističke načelnike? Ne samo Hrvati, nego i velik dio nimškogovorećega stanovništva u mišani seli. Zač su oni odabrani? Sigurno ne, da zastupaju svoje birače u hrvatski posli. Da uprav socijalistička stranka trpi ljude, ki joj u vlašće gnjazo seru, je isto nerazumljivo. Ponašanje Prezidija je potpuno protiv socijalističke ideje.

— Izjava prilikom demonstracije protiv modela pedagogov za koruške Slovence, 18. 12. 1987.

Za svaku narodnu manjinu su dobri odnosi prema većinskomu narodu jako bitno pitanje. U Koruškoj vlada, zbog uspješnoga djelovanja nimško-nacionalnih strujov, itako jur klima nepovjerenja prema slovenskoj narodnoj grupi. Sada su stranke zaključile nastavni sistem, ki će jur kod dice u osnovni škola gajiti nepovjerenje i otpor prema narodnoj grupi. Posljedice modela pedagogov se jur kažu i kod nas Hrvatov u Gradišću. Kod Gradišćanskih Hrvatov konzekventna dvojezična nastva u bilo koj vrsti škole de facto ne postoji. Ipak su govorači protivhrvatske organizacije (socijalističkoga „Prezidija“) izrazili svoje potpuno zadovoljstvo s ovim modelom. Ako se model pedagogov probije u Koruškoj, onda će to imati i posljedice za sve narodne grupe u Austriji. Kod Gradišćanskih Hrvatov će to onemogućiti svako poboljšanje školske situacije, ka je momentano potpuno nezadovoljavajuća. Sistemi getoizacije i apartheida su nam iz drugih režimov poznati, ali za demokratsku zemlju na zapadu je to sramota, ako se ovako zahaja s bilo kom manjinom. Očividnu diskriminaciju

putem modela pedagogov mi ne smimo dopustiti. Zato je Hrvatski akademski klub solidaran i potpuno podupira potribovanja Koruških Slovencev.

Kod demonstracije je bilo oko 5000 ljudi; nekoliko ličnosti iz politike, umjetnosti i znanosti je govorilo za Slovence. Od hrvatskih društav su se demonstraciji priključili KzPGH, HGKD i HAK. Naše „centralno društvo“, od sebe razumljivo, ne demonstrira. Po demonstraciji je bio pritisak na saveznu i zemaljsku vladu tako velik, da su oni predložili kompromisno rješenje, komu ali Slovenci nisu pristali. Zadovoljavajuće rješenje još sve nek nisu našli.

— Izjava za štampu, prva reakcija na odluku Ustavnoga suda, 22. 12. 1987.

HAK pozdravlja ovu odluku Ustavnoga suda, kom je izbrisao neke odlomke iz Zakona o narodni grupa 1976. Tim je ustanovio, da su §2 odlomak 1 broj 3 i §13 odlomak 2 Zakona o narodni grupa protiv duha i smisla Državnoga ugovora 1955. HAK izražava svoje zadovoljstvo nad ovom povijesnom odlukom i ne želji tajiti svoje veselje, da je hrvatski jezik u Gradišću sada nastao ravnopravan s nimškim jezikom.

HAK istovrimeno želji izraziti svoje čestitke Komitetu za prava Gradišćanskih Hrvatov i pravniku dr. Antunu Andorferu. Njeva je u glavnom zasluga, da se je Ustavni sud mogao baviti s ovim pitanjem.

Dost dugo smo čekali ovu odluku, konačno je KzPGH ipak dostignuo svoj cilj. Da se je pitanje hrvatskoga službenoga jezika jur sada riješilo (? — prva tužba iz ljeta 1980.), imamo zahvaliti i senzibiliziranim medijam (zbivanja oko slovenskih škol). Ča mi se u vezi s ovom odlukom ne vidi, je ljubomornost prema KzPGH. Dokle se nije znalo, kako će Ustavni sud odlučiti, su funkcionari Komiteta bili ekstremisti, iluzionisti, sanjari itd.; funkcionari naših društav su im se smijali i je nisu ozbiljno zimali. A sada? Sada je svaki prido nesao ovomu uspjehu. Svaki bi si pero na svoju krljaču zataknuo i se šetao s njim po hrvatski priredba („... prez

mene nikada ne bi bilo tako daleko došlo . . . , mi smo se jur svenek za to zalagali . . . "itd.).

— Izjava za štampu, Božić 1987

Premda se posljedice ovoga povijesnoga koraka još ne daju ocijeniti u cijelom opsegu, je ova odluka Ustavnoga suda u smislu člana 7 Državnoga ugovora najznačajniji događaj za Gradišćanske Hrvate po 1955. ljetu.

Hrvatski akademski klub apelira na čim veći broj ljudi, da u budućnosti ishasnuju ovu priliku, da se služu i hrvatskim jezikom pri javni uredi i sudi. Sada more na priliku svaki od policije zaprositi, da mu šalje odredbu kaštige na hrvatskom; sada se more svaki po hrvatsku vjenčati; sada more Hrvat potribovati informacije na hrvatskom jeziku; sada ima svaki Hrvat u Gradišću pravo na sudsku raspravu na hrvatskom jeziku itd. Ipak je turbna činjenica, da su Hrvati u Gradišću morali tako dugo čekati na ravnopravnost svojega materinskoga jezika s nimškim državnim jezikom.

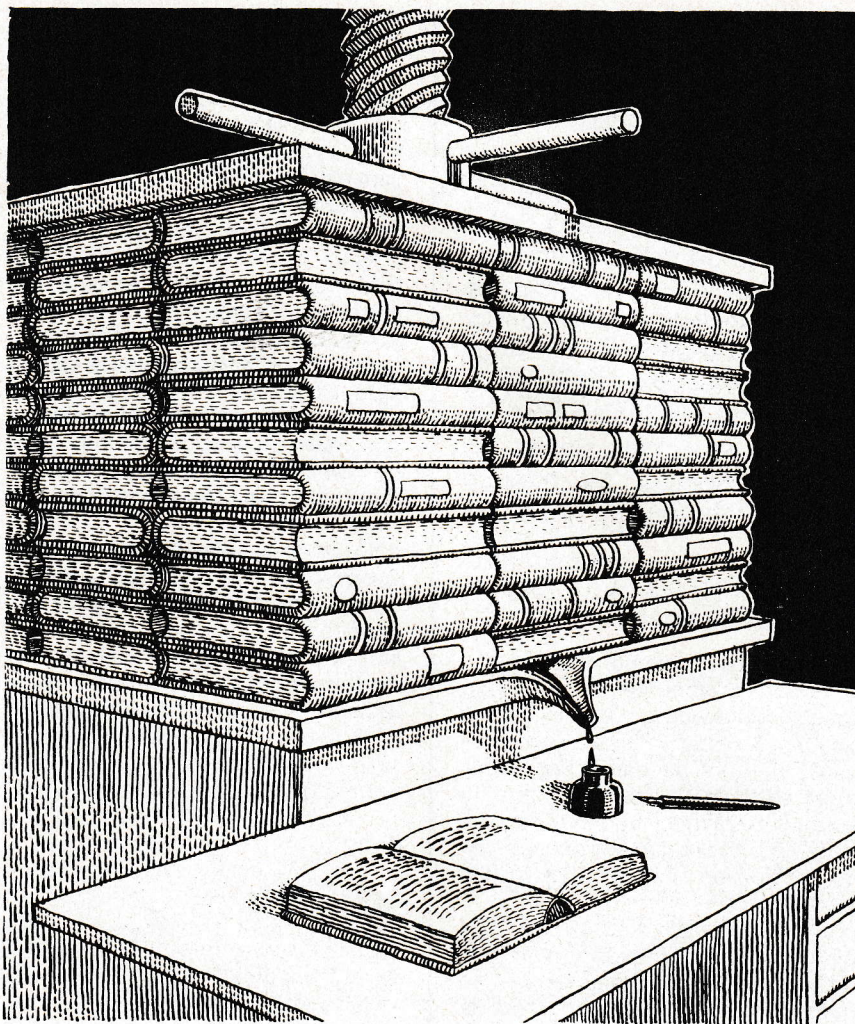
Ali za sve pripadnike gradišćanskohrvatske narodne grupe ova odluka Ustavnoga suda nažalost ne valja. Ne valja na priliku za Gradišćanske Hrvate u Beču.

Nad svim veseljem moramo ali ostati trizni glede na to, da je ovom odlukom realizirana stoprv jedna jedina rečenica iz člana 7 Državnoga ugovora. Naime prva rečenica točke 3, u koj je govora o hrvatskom službenom jeziku u upravni i sudski kotari Gradišća.

Na svaki način je Austrija poduzela — dost kasno — prvi korak, da svojim kritičarom u manjinski posli kaže svoju dobru volju u vezi s ispunjenjem prav narodnih grup unutar svoje zemlje.

Zato neka nam ovo bude uzrok, da se radujemo na ov veliki svetak, čije geslo je mir i zadovoljstvo. Radovat će se skupa s nami Hrvati i čuda nimškogovorećih Gradišćancev i Austrijancev. Odlukom Ustavnoga suda za dvojezičnost je jako obogaćena i okolica onih, kim je važna mnogostrukost u vlašćoj zemlji. Da bi to bio čim veći broj sugradjanov, je najveća želja Hrvatskoga akademskoga kluba pod Božićnim drvom.

Prvi put po Državnom ugovoru je Austrija morala priznati, da nam je nešto dužna, a to vlast nije djelala iz dobre volje („član 7 je ispunjen . . .“) nego silom prilike. Odluka najvišega austrijanskoga suda je prisilila vlade (saveznu i zemaljsku) da nam to priznaju. Ukoliko će Austrija sada ispuniti svoju dužnost, to

odvisi samo od nas Hrvatov. Svaki svisni Hrvat more i mora sada potribovati svoj materinski jezik pri dotični uredi. Dostat ćemo naš jezik ali samo onda, ako ga i potribojemo, to je osobina subjektivnoga javnoga prava. Ako to ne budemo djelali, će odluka Ustavnoga suda ostati samo mrtav papir.

— Izjava za štampu, 30. 12. 1987.

Po prvi put se čuje, da se i predsjednik Socijalističke stranke dr. Fred Sinovac veseli tomu, da su Gradišćanski Hrvati nešto dostignuli. Ako je njegovo veselje nad pozitivnom odlukom Ustavnoga suda zaista iskreno, onda je to prez dvojbe dokaz za novi i friški duh u SP, koga je sigurno donesla Mlada generacija u ovu velestranku.

Izjave zemaljskoga poglavara Hansa Sipötza su uglavnom pozitivne. Ali sigurno si načinja prelako, ako sve dvojezične formulare kani napraviti ili izdati samo centralno. To će biti posao i svih općin, kotarskih kot i zemaljskih uredov i sudov.

Nažalost se je zemaljski poglavar

Sipötz pokazao jako neinformiran, ča nalize književni jezik Gradišćanskih Hrvatov. Neće biti potribo, kot to misli Sipötz, da se za službeni jezik zame standardni hrvatski jezik iz Zagreba. Gradišćanski Hrvati imaju svoj normirani književni jezik. Naredno je zemaljski poglavar Sipötz jur zabio, da je uprav u njegovoj periodi kot zemaljski savjetnik za kulturu potpisao ugovor o 2. svesku „Gradišćanskohrvatsko-hrvatsko-nimškom rječniku“. Tomu dodatno bi morao Sipötz znati, da jur dvi ljeta dugo postoji gradišćanski priručni rječnik za sudske izraze. Sipötz bi morao isto znati, da se ov gradišćanskohrvatski književni jezik upotribljava ne samo kod razlićnih novin (Hrvatske novine, Novi glas, PUT itd.) nego na priliku i u hrvatskoj redakciji ORFa u Študiju Gradišće.

Ukoliko je veselje Sinovca iskreno se ne more reći, po dosadašnjoj politici moremo samo ocijeniti, koliko je SP pripravna djelati za Hrvate, a to je jako malo. Da mlada generacija u SP-i ima dost velike poteškoće, probiti se u svojoj stranki, je poznato.

Na ovom mjestu se kanim osebujno hrvatskim funkcionarom mlade generacije zahvaliti za njev angažman.

Da službeni jezik Gradišćanskih Hrvatov ne more biti „srpskohrvatski jezik“ (citaj Sipötz), je od sebe razumljivo, ar se takov jezik u Gradišću ne govori, niti bi ga svaki razumio. Potrebno će ali i biti, da stvorimo neke nove riči, ke u našem narječju još ne postojü. Da ćedu se juristi i slavisti pri ovom naslanjati na matični hrvatski standardni jezik, je jasno.

— Otvoreno pismo dr Sauerzopfu, decembar 1987.

Poštovani gospodine dr Sauerzopf!

Vašom izjavom, ka se odnosi na odluku Ustavnoga suda u vezi s točkom 3 člana 7 Državnoga ugovora, ste nas ne samo razočarali, nego ste nam se i zamirili. Puna 33 ljeta po Državnom ugovoru nam se sada po prvi put nudi mogućnost, da se poslužimo našim materinskim jezikom.

Ča ste si mislili, kad ste rekli, da ćemo mi Gradišćanski Hrvati ovu odluku zloupotrijebjavati, da će se naše, sada od Ustavnoga suda potvrđeno pravo, samo u „potribni“ slučajji hasnovati.

Jur predugo si poslušamo, ča nam političari, a to i oni od Vaše Narodne stranke, običu. Mi smo im vjerovali, da se iskreno zalažu za pozitivna rješenja manjinskih pitanj u Gradišću. Rado bi vjerovali ričam dipl. inž. Ivica Karalla, mag. Zlatke Gieler, Demetera Kanca i drugih, ali Vaša izjava je potpuno suprotivna dosadašnjemu javnomu stavu Vaše partije.

Osvidočeni smo, da ne stvaramo nemir, kad željimo upotrijebjavati hrvatski jezik u javnom životu.

Pogledajte si našu situaciju i vidit ćete, da do sada ne postoji niti jedan preduvjet za opstanak nas Hrvatov u Gradišću, premda smo se za ovu zemlju svenek borili, nju branili i mnogo doprinesli k nje razvitku.

Ali Vi, poštovani gospodine, nas kanite osvidočiti, da moremo i prez hrvatskih čuvarnic, hrvatskoga podučavanja itd. opstati, i dalje obogaćivati Gradišće našom kulturom.

Ne Vi, nego mi imamo pravo, da govorimo o „justamentstavu“, jer dosta dugo i teško čekamo, da se član 7 Državnoga ugovora ispuni.

Kako kanite opravdati prema nam austrijsku politiku za očuvanje prav Južnotirolceva, ako si u istom hipcu očekujete, da ćemo mi naš materinski jezik hasnovati samo onda, kad se to čini Vam

„neophodnim“?

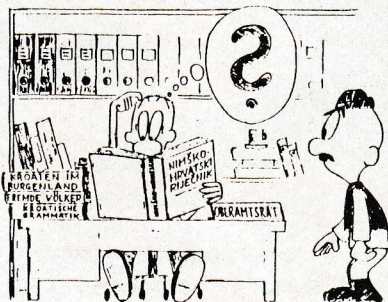
Namjesto da bi se zalagali za razvitak dvojezičnosti, ada za ispunjenje člana 7 i da bi pokušili zbuditi kod stanovništva nimškoga jezika razumivanje za naše potriboće, govorite o „umjetni konfliktni točka“ u vezi s realizacijom člana 7.

Ako je Vaša perspektiva, Vaša „vizija“, da se nastavi protiustavna i difamirajuća politika Socijalističke konferencije načelnikov i vicenačelnikov, onda je bila dosadašnja politika Vaše partije laž i pokušaj, da nam zamutite pamet.

Ufamo se, da ste si premalo razmislili Vašu izjavu prema štampi, ča se jednomu pravniku-sucu ne bi smilo stati, i da to nij Vaša nova partijska linija.

Mi ćemo i nadalje ostati ono ča smo bili do danas, Hrvati. U duhu današnjega vrimenta zalagat ćemo se za većjezično i multikulturno Gradišće i brinut ćemo se, da generacije za nami budu uživale prednosti dvo- i većjezičnosti. S poštovanjem

SUŽBENI JEZIK

Ovo pismo nije bila oficijelna izjava HAKa, nego potpuno privatna inicijativa. Otiskali smo je ali zbog toga, ča je autor pisma aktivan član našega društva. Ovo pismo, konkretno adresirano, relativno oštro i agresivno pisano, je bilo u skoro svi gradišćanski medija; i u zemaljskoj vladi se je jako čuda o njem govorilo. Potpisalo je pismo već od 300 ljudi. I dr. Sauerzopf je autoru odgovorio na ovo pismo i pozvao ga k sebi na ličan razgovor.

— Izjava k Novomu ljetu, 02. 01. 1988.

Nad prošlim ljetom 1987. se Gradišćanski Hrvati moru plakati ali i veseliti. Na jednu stran je Socijalistička stranka u Zemaljskom saboru našalost odbila predlog za poboljšanje zakona o dvojezičnom odgoju u čuvarnica.

Na drugu stran je pozitivna odluka Ustavnoga suda prvi korak k ispunjenju člana 7 Državnoga ugovora.

Za Novo ljetu si željimo, da bi Gradišćanci nimškoga materinskoga jezika imali veće razumivanje za nas Gradišćanske Hrvate — a potribna je i veća solidarnost s nami.

Aktivno dvo- odnosno trojezično Gradišće bi bilo odlična vizitkarta za svakoga Gradišćanca. Ova bi mu osigurala priznanje i poštivanje pred samim sobom ali i pred cijelim demokracičnim, humanističkim i pluralističkim svitom.

U ovom smislu Gradišćanski Hrvati želju srično i uspješno Novo ljetu, osebujno svojim Sugradišćancem nimškoga i ugarskog materinskoga jezika.

Odluka Ustavnoga suda je bila dobar početak za 1988. ljetu. Hrvati su nastali popularni i poznati po cijeloj Austriji, a i inozemske medije su se počele interesirati za nas, dokle su do sada pisale samo o Slovenci. Skoro svaka naša izjava je dospila u novine (BF, BVZ, OZ, AZ, Kurier, Krone, Presse, Salzburger Nachrichten, Kleine Zeitung, Slovenski Vestnik itd.) ili u radio. To znači, Hrvati su nastali tema za medije. Sva naša društva i svaki Hrvat sam mora sada gledati i svoje doprinesti, da tako ostane, ar samo putem medijov i javnosti moremo vršiti pritisak na vlast i dotična mjesta.

— Odluka savjeta ministrov, 12. 01. 1988.

Auf Grund eines Erkenntnisses des Verfassungsgerichtshofes beschloß der Ministerrat die nachstehend umschriebenen Behörden und Dienststellen anzuweisen, umgehend dafür zu sorgen, daß vor ihnen das Kroatische als zusätzliche Amtssprache verwendet werden kann.

Es handelt sich hiebei um jene Gerichte und Verwaltungsbehörden des Bundes mit Sitz im Land Burgenland, deren Sprengel mindestens einer der nachstehend genannten Gemeinden (wenn auch nur teilweise) erfaßt:

1. im politischen Bezirk Eisenstadt-Umgebung: Hornstein, Klängenbach, Oslip, Siegendorf, Steinbrunn-Zillingtal, Trausdorf, Wulkaprodersdorf;
2. im politischen Bezirk Güssing: Güttenbach, Neuberg im Burgenland, Stinatz
3. im politischen Bezirk Mattersburg: Draßburg-Baumgarten, Hirm-Antau;
4. im politischen Bezirk Neusiedl am

See: Gattendorf-Neudorf, Pama, Parndorf;

5. im politischen Bezirk Oberpullendorf: Frankenau-Unterpullendorf, Großwarasdorf, Kaisersdorf, Nikitsch;

6. im politischen Bezirk Oberwart: Rotenturm an der Pinka, Schachendorf, Weiden bei Rechnitz.

Dazu zählen auch die für die genannten Gemeinden zuständigen Gendarmerieposten. Vor dem Militärkommando in Eisenstadt ist die kroatische Sprache zusätzlich zur deutschen Sprache als Amtssprache zugelassen, soweit es sich um Angelegenheiten des militärischen Ergänzungswesens handelt.

— Izjava, reakcija HAKa na citiranu odluku, 12. 01. 1988.

Hrvatski akademski klub srdačno pozdravlja ovu odluku Savjeta ministrov. Ovo je logična posljedica na odluku Ustavnoga suda. Ovom odlukom Savjeta ministrov sada Gradišćanski Hrvati moru upotribljavati svoj materinski jezik i pred svi uredi žandarmerije, a i pri vojski. Ali nikako se ne moremo slagati s tim, da je ovo pravo ograničeno samo na neka hrvatska sela.

HAK apelira na sve Gradišćanske Hrvate, da bi od danas početo hasnovali hrvatski jezik oficijelno i službeno pri svi spomenuti uredi, kod žandarmerije, kod vojske i svagdir drugdir, kade se moru služiti hrvatskim jezikom.

Nijednoga ne smi biti sram, da upotribljava svoj materinski jezik, a još manje smi imati strah pred kakovi izmišljeni represalija. Odlukom Ustavnoga suda kot i savjeta ministrov je ovo čisto legitimna stvar, da se Hrvat služu svojim materinskim jezikom.

Odluka savjeta ministrov je konkretizirala odluku Ustavnoga suda; u njoj su popisana mjesta i općine, u ki je hrvatski službeni jezik. Nam je jasno, da će potribovanje za hrvatski službeni jezik u kom-tom slučaju morebit komplicirati, otežavati i odugovlačiti posao, ali svaki, komu je svoj materinski jezik ča vridan, mora to riskirati, iako bude komplikacijov, pak morebit još i konfliktov. Zato će biti drugomu Hrvatuu na istom uredu laglje, dostati svoje pravo.

— Izjava za štampu, 25. 01. 1988.

Potriban je opširan službeni rječnik!

Odluka Ustavnoga suda za hrvatski kot dodatni službeni jezik potribuje čisto novo rješenje na području

jezika. Slovenci su nam opet jednoč pelda/uzor. Oni su, uz financijsku potporu pred svim Saveza, ali i zemlje Koruške, sastavili rječnik s pravnimi izrazi i svim tim jezičnim blagom, ko je potriбно, da njev jezik služu svim potribočam službenoga jezika.

Ovakov rječnik je neophodan i za Gradišćanske Hrvate — a to u maksimalnom opsegu. Nezadovoljavajuće bi bilo rješenje, da se ov tako potriбni rječnik znamda nadoda komu jur postojećemu rječniku ili glosaru.

Da bi se zato znamda upotriбio drugi svezak „Gradišćanskohrvatsko-hrvatsko-nimškoga rječnika“ se ne čini dobrim rješenjem. To bi u budućnosti otežavalo sastavljanje i izdavanje jur spomenutoga potriбnoga „službenoga rječnika“.

Uprav med mladijimi pravnikii je nekoliko Hrvatov, ki bi pod jezičnim nadzorom naših jezikoslovcev mogli sastaviti ovakov opširan rječnik. Zemaljska vlada bi tim mogla zaposliti opet nekoliko pravnikov u zemlji, ki su danas prisiljeni, da si zaslužu svoj kruh izvan domovine.

Uprava i pravo su jako komplicirana materija; Gradišćanski Hrvati su do sada velikim dijelom upotribljavali nimšku terminologiju. Odakle bi ada najednoč znali, kako se veli „Wasserrechtliche Bewilligung“ ili ča je razlika med „ablehnen, abweisen, zurückweisen“. Prez rječnika ne ide! Dosadašnje rječnike su si Hrvati velikim djelom sami financirali, odnosno sami stvorili. Da ovakov rječnik ne postoji jur od 1955. ljeta, nije krivica Hrvatov, ada nije ni naša zadaća stvoriti rječnik. Sigurno će ali biti potriбna pomoć jezikoslovcev i hrvatskih juristov.

— Skupna izjava (HKD, HAK, HGKD, HštD, KzPGH), 25. 01. 1988.

U vezi s odlukom Ustavnoga suda u pogledu na hrvatski službeni jezik potriбуju organizacije Gradišćanskih Hrvatov da se veljek sastavi Nimško-hrvatski rječnik pravnih izrazov za austrijanski pravni red. Analogno

Nimško-slovenskomu pravnomu rječniku u Koruškoj se mora ov rječnik financirati od saveza i zemlje Gradišće. Ov rječnik je neophodan za odvijanje službenih poslov u hrvatskom jeziku.

Konačno su se skoro sva prohrvatska društva (fali samo HNVŠ) ujedinila na skupno potribovanje.

— Izjava za štampu, 26. 01. 1988.

Sada topografski nazivi i dvojezične tablice

Otkada je hrvatski jezik dodatni službeni jezik u šest od sedam kotarov u Gradišću se automatski stavlja pitanje, ča je s dvojezičnimi topografskimi nazivi, ča je s dvojezičnimi seoskimi tablicami? Od sebe bi moralo biti sada razumljivo, da se čim prlje postavu ove tablice. Ovde bi se sada mogla zalagati čim jače i politička društva Gradišćanskih Hrvatov i ove i one stranke. Postoji samo još želja, da nečedu biti potriбne opet žalbe ča do Ustavnoga suda, da bi se realiziralo ono, ča je jur svakidašnja situacija i u Ugarskoj i u Jugoslaviji i u Italiji i u Švicarskoj i u Nimškoj.

Službeni jezik uključuje i imena sel i različnih institucijov i zgradov. Hrvatski nazivi naših sel do sada oficijelno ne postojuu. Logično bi bilo, da sada naša sela dostanu zvanična imena, ka se moru viditi na tablici pred selom.

Nesmimo sada, kad smo dostignuli jedan uspjeh počivati, nego ostvariti svoje pravo i potribovati druga. Hrvatsku, odnosno dvojezičnu seosku tablicu bi mogla potribovati i neka hrvatska općina.

Kot sam jur rekao, imamo sada dobre mogućnosti vršiti pritisak putem medijov i javnosti, ar momentano su Gradišćanski Hrvati tema, o koj se govori. Klima za Gradišćanske Hrvate je dobra, iskoristimo ju!

Jandre Palatin
predsjednik HAKa

Manjine — žrtve partijsko-političkih interesov

Kriza političkih stranak — šansa manjin?

Samo prvomu pogledu se čini da jedno s drugim nima nikakve veze. S prvom tvrdnjom će se vjerovatno veliki dio složiti u istoj mjeri kot će se on pitati, kakove bi to šanse za manjinu rezultirale iz krize, u kojoj su se našle tradicionalne austrijske stranke. Pogledajmo zato malo bliže indicije, koje su nas napeljale na takovu zamisao.

U našoj takozvanoj narodnoj politici su do sada bile — pojednostavljeno rečeno — prezentne dvije tendencije, pokazale su se dvije ideje kot „lajtmotivi“:

s jedne strane se je polazilo od hipoteze, da je manjina sama preslaba da se uspješno nosi u političkoj areni. Za očuvanje odnosno realizaciju manjinskih prav mora se ona — tako se je argumentiralo — nagibati na političke stranke, mora ona iskati pomoć i podupiranje kod političkih strankov. Preživjeti kot manjina činilo se je mogućim jedino u savezu, u alijansi s jednom od dviju glavnih političkih snagov u Gradišću.

Kolikogod su takova razmišljanja bila razložna i donekle fundirana, ona su jur u sebi nosila i klicu negativnoga razvitka; negativnoga razvitka za manjinu zbog toga, jer se je nje interese brzo počelo podredjivati partijskim. Kriteriji i principi manjinsko-narodne politike bili su zastupani i forsirani

samo do trenutka, dok nisu došli u konflikt s onim, ča je na hasan pojedine partije/stranke.

Činjenica, da manjinsko-narodna politika nigdar nije izdjelala do kraja svoj „credo“, da ona nigdar do u detalje nije izgradila svoju filozofiju polazeći od principov i kriterijev, ki bi jedino pitali za potreboće manjine, dopeljala je do toga, da su se potribovanja ili — korak po korak — ublaživala ili — još gorje — jednostavno stavila ad acta, čim bi ona došla u konflikt s pozicijom ili stavom ove ili one političke stranke.

Nedovoljno izdjelani program čija realizacija je još k tomu u odlučnoj mjeri odvisila od blagonaklonjenosti političkih partijov kot i — za Austriju, a u još većoj mjeri za Gradišće — specifičan fenomen skoro slipe partijske discipline, bili su glavni uzroki tomu, da je manjinsko-narodna politika, posebno kod mladih ljudi, naišla na sve veću i oštriju kritiku.

Pokoravanje partijskoj disciplini i partijskomu taktiziranju još i pod cijenu negativnih posljedica za opstanak manjine rezultiralo je kod pojedinih — u prvom redu svisnih — pripadnikov manjine rezerviranim stavom ne samo prema političkim strankam nego i prema hrvatskim društvam. Rezervirani stav i jarak, ki su se pak, polazeći

od ličnih nesporazumov i intolerancije, transferirali i na odnos med pojedinih društvi.

S druge strane su se u vezi s „1. Symposionom Croaticonom“ počeli sve jače probijati slogan i mišljenje, da manjinsku politiku treba osloboditi svake veze s partijsko-političkim kontekstom i rezoniranjem. Ideja kot reakcija na prijašnju tendenciju uskoga ali premalo efikasnoga vezanja uz političke stranke je razumljiva, ali nerealistična, jer bi ona u svojoj krajnoj konzegvenciji značila rješavanje manjinske problematike mimo strukturov, ke u našoj državi rješavaju probleme.

Drugimi ričami: bilo bi naivno očekivati, da ćedu austrijske stranke iz nekoga sentimentalnoga nagona odstupiti od uobičajene prakse i prepustiti rješavanje manjinske problematike faktorom, ki su morebit manjini jače naklonjeni, ki ali ne stoju pod njevom kontrolom. Odlučno postavljeni postulat, da partijskoj politici i partijsko-političkomu rezoniranju nije mjesta u manjinskoj politici s jedne strane i inzistiranje na stanovišću — s druge strane — da se ni manjinska politika ne more odvijati u nekom vakuumu našega političkoga sistema i strukture, kompetentne za rješavanje problemov dopeljali su takodjer do „patt-pozicije“ i

uglavnom do povlačenja i rezignacije onih, ki su takovu narodno-manjinsku politiku zagovarali. „Patt-pozicija“ i manko spremnosti političkih partijov, da akceptiraju takovu manjinsku politiku, interpretirani su od protagonistov takove linije kot dodatna potvrda, da se s partijami u manjinskoj problematiki ne da.

Rezime: nijedna linija — ni ona nagibanja na političke stranke, a ni ona, ka se je željela osloboditi svakoga partijsko-političkoga upliva i mišanja u manjinske posle, nije dala rezultate, ki bi bili potpuno zadovoljili, premda je bilo rezultata i uspjehov. Katkada manjih, katkada većih.

Stavlja se prema tomu pitanje, nebi li mi morali razmišljati o nekoj novoj liniji, nekoj novoj taktiki i metodi u narodno-manjinskoj politici.

Čini mi se da je u međuvremenu nastupilo nekoliko promjenov i u manjini samoj, kod političkih strankov, a i u javnosti, ke nas dodatno prisiljavaju na preispitanje narodno-manjinske politike, na nje preorijentaciju.

U manjini se primjećuje sve kritičniji stav prema političkim strankam. Kod pojedinih pripadnikov manjine su narodno-manjinski interesi očigledno nadređeni partijskim. Pojačana svist dopeljala je do toga da mnogi svoj „da“ k ovoj ili onoj političkoj stranki uvjetuju pozicijom, ku ta određena stranka zauzima prema manjini, i angažmanom, koga stranka očituje za manjinske posle. U istoj mjeri kot ostali gradjani, odlučuju se i pripadnici manjine za ovu ili onu stranku ne toliko zbog toga, jer su oduvijek pripadali ovoj ili onoj stranki, nego na temelju kritičnoga ispitivanja, da li i koliko stranka pelja račun o njihovi interesi. „Da“ k ovoj ili onoj stranki odvisi od stupnja harmonizacije idejno-političkih pogledov na svit, političkoga programa i

prakse, realiteta rješavanja društvenih problemov, a s tim i manjinskih problemov. Fenomen sve jačega razbijanja partijske discipline prezentan je i u redi manjine.

Političke partije su si takovih tendencijov visne, one znaju za takov razvitak. Akoprem one samo polako napuščaju svoju tradicionalnu praksu političkoga agiranja, more se konstatirati, da je senzibilitet za nezadovoljstvo biračev veći. Sve kritičniji odnos prema političkim strankam goni nje same na to, da preispitaju svoje pozicije, med ostalim i u pogledu na narodne manjine. Nije pitanje da u okviru gradišćanske zemaljske politike manjinska problematika nima dimenzije, ka bi odlučivala o većini. Isto tako je ali i pitanje, da li u borbi za političku nadmoć ova ili ona politička stranka more ispustiti iz vida manjinsku problematiku. A jedino to broji, jedino to odlučuje o tom kako će se postupati s manjinom.

Manjinsko pitanje je mimo toga naišlo i na interes medijev; prikazivanje manjinske tematike u medija čini se pozitivnije nego prije, ča političke stranke isto prisiljava na preorijentaciju. Činjenica, da su „Zeleni“ manjinskom pitanju pridodali viši rang i veću važnost nego su to činile tradicionalne stranke učinila je isto svoje, da se tradicionalne stranke zamislu.

U svitlu ovakovoga rezimiranja stavlja nam se postulat, da i manjina preispita svoju politiku, da formira novi put, novu taktiku. Pri tom ona mora biti na čisto s tim, da „spiritualni agens“ u politici nisu sentimentalnosti, nego — pojednostavljeno rečeno — ponašanje biračev i konzegvencije, ke iz toga ponašanja proizlazu. Ako se tomu doda još općeniti utisak, da tradicionalne partije u sve većoj mjeri reagiraju nego agiraju, onda za manjinu to znači, da ona mora iskati i najti okvire i

„platformu“ političkoga djelovanja, ki ju stavljaju u mogućnost, da vrši uspješan pritisak na partije.

Ta „platforma“ bi mogla biti komunalni nivo, okviri komunalne, općinske politike. Koncentracijom na djelovanje u pregledni i mali jedinica općinov, a ne lebdenjem u viši i visoki sfera politike, stvorila bi si manjina ne samo mogućnost neposrednoga upliva na politiku i političku praksu u općina i seli nego bi ona i mogla — polazeći od stečenih pozicijov u općini i seli — vršiti pritisak i na zemaljske organizacije. To ali ni u najmanjoj mjeri ne smanjuje uložak i opseg angažmana; efekt djelovanja bi mogao biti ali daleko veći.

Ne samo da agiranje u pregledniji jedinica kot su to općine ili sela obećava veći uspjeh nego priklanjanje — naredno sklonim — političkim grupacijam prez političkoga utjecaja, nego bi i politički čvrsta pozicija u manji jedinica, politička moć odnosno sila pružila mogućnost vršenja pritiska na nadređene partijske strukture. Preduvjet za takovu preorijentaciju je ali, da se naši sposobni ljudi, ki ali — bilo iz rezignacije bilo iz prezira prema političkoj „praksi“ — odbijaju svaki partijsko-politički angažman, uključu u te partijske organizacije, bez obzira bila to ova ili ona, i da u ti mali i najmanji gremiji političkoga djelovanja i strukturov odlučivanja utječu na formiranje onakovih uvjetov, ki su manjini potribni za opstanak.

Prez omalovažavanja ovakovih ili onakovih diskusijov, prez apriornoga odbijanja ove ili one vrsti manjinsko-političkoga angažmana, jedno stoji: za opstanak i budućnost naše manjine su od odlučujuće važnosti mogućnosti i uvjeti, ke joj mi sami stvorimo u oni okviri, kade nam je to moguće.

Štefan Pavetić

Kronologija 1938. ljeta

1. januar Savezni kancelar Schuschnigg izjavi u intervjuu novinam „Daily Telegraph“, da Austriju jako čuda luči od nacionalsocijalizma.
- 9.—12. januar Zadnja konferencija držav, ke su potpisale „Rimske protokole“. U Budimpešti je i Schuschnigg nazoči.
25. januar Intenzivno polarno svitlo prik Austrije.
27. januar „Tavs-plan“, akcioni program za NS-puč u Austriji je najden.
4. februar Hitler iz Beča poziva najzad ambasadora Papena.
7. februar Ambasador Papien se opet vraća u Beč. Sa sobom nosi Hitlerov poziv, da Schuschnigg sudjeluje pri razgovoru u Berchtesgarden.
12. februar Savezni kancelar Schuschnigg i ministar vanjskih poslov Schmidt stižu u Berchtesgaden. Razgovor Hitler — Schuschnigg.
14. februar Savezni predsjednik Miklas privolji Hitlerovomu potribovanju, da se perzonalno minja kabinet.
- 15./16. februar Formirana je vlada Schuschnigg V. Nacional-socijalist Arthur Seyß-Inquart nastaje ministar za nutarnje posle i sigurnost.
16. februara Amnestija za političke delikte.
17. februar Oto Habsburg pismeno prosi Kurta Schuschnigga, neka mu preda kancelarstvo.
20. februar Hitler govori pred nimškim parlamentom.
24. februar Schuschnigg govori pred saveznom skupčinom. NS-demonstracija u Gracu.
2. marc Schuschnigg odgovori Habsburgu i odbija, da mu prenese kancelarstvo.
3. marc Schuschnigg se pomina sa sindikalisti i delegati djelačev.
6. marc Schuschnigg zaključi, da će održati narodno glasovanje.
9. marc U Innsbrucku nazvišćuje Schuschniggu, da će 13. Ill održati narodno glasovanje.
10. marc Hitler zapovi vojski, da pripravi ulazak u Austriju.
11. marc „Črni petak“. Berlin Beču stavlja ultimatum. Hitlerov govorač Göring potribojuje, da Schuschnigg odmah odstupi.

(nastavak na drugoj strani)

Iz nekadašnjega silnoga austrijanskoga carstva je po mirovnom ugovoru u Saint Germainu izašla mini-država, republika Austrija, ka se je stoprv morala prilagoditi na svoj novi status. Većina Austrijancev nije mogla vjerovati, da je nova država u stanju da preživi. Privredna kriza s instabilnim pineznim sistemom je bila kriva nevolji stanovništva, ko se je angažiralo u politički partija. Velikoniška ideja je bila prisutna u svi partija onoga vrimenta, ali pitanje priključenja je bilo već privrednoga i političkoga karaktera, nego stvar srca.¹⁾ Narodna skupščina je morala prihvatiti odredbe mirovnoga ugovora, u kom je bila utvrđena i nezavisnost Austrije, priključenje ada nije došlo u obzir, zvana toga je bilo podređeno odluki Društva narodov. Kot spomenuto je ali želja za priključenjem i po Saint Germainu latentno bila prisutna u austrijanskom narodu, u stranka.²⁾

No, u Austriji se je kreditom od Društva narodov i upeljanjem šilinga privredna i financijska situacija polako sanirala. Ipak je sanacijski program austrijanske vlade nailazio na velike poteškoće, ar politika i ideologija stran-kov u novoj državi su se razlikovale kot dan i noć. Politika

sporazumivanja je sve gušće zakazivala, rezultat su bili nezadovoljavajući kompromisi, kim su slijedila ogorčavanja. Zato su si političke partije stvorile samoobrambena udruženja. Kod kršćanskih socijalistov je to bio *Heimwehr* (Domovinska obrambena snaga), a kod socijaldemokratov *Rep. Schutzbund* (Obrambeni savez). Med ovimi paramilitarnimi organizacijami je sve gušće dohajalo do sukobov, tako na priliku i u Šundrofu, kade su poginuli dva socijaldemokrati, Hrvat Mate Čmarić iz Klimpuha i dičak Josef Grössing. Šundrofski dogodjaji su ali stoprv bili početak tumulta, ki je imao svoj vrhunac u podničenju *Justizpalasta* (Palače prava) 15. julija 1927. u Beču. Političku krizu je još već zaoštravala svitska ekonomska kriza (1929), čija posljedica je bio slom Austrijanske kre-

¹⁾Jur za vrime monarhije — kad su se počele formirati partije — je postojala nimško-nacionalna grupacija, ka je bila usmjerena antisemitski i antikatoličanski.

²⁾Po kapitulaciji Austro-Ugarske je Narodna skupščina 12. novembra 1918. proglasila Nimšku Austriju, ka je po državnom sistemu bila demokratska republika i sastavni dio Nimške republike. Mirovnim ugovorom se Austrija ali morala odreći priključenja.

ditne banke (Creditanstalt) 1931. ljeta. *Kabinet Dollfuß* je nanovič izvojevao kredit od Društva narodov, da bi mogao srediti državne financije. Austrija je opet morala obećati da ne namjerava provesti priključenje.

U medjuvrjenu je fašizam u Italiji rasao, a NSDAP u Nimškoj ojačao. To za Prvu republiku nije ostalo prez posljedic. Kad je u Parlamentu zbog glasanja došlo do nesporazuma, su odstupili svi tri predsjednici. Na to se je raspustio Parlament. Umjesto da bi bili sazvali narodno vijeće ili raspisali izbore, je vlada krenula zvala narodno vijeće ili raspisala izbore, je krenula autoritarnim kursom, od koga je očekivala jačanje vanjsko-političkoga položaja, ar je na van bila čisto izolirana. Pritom se je oslanjala na fašističku Italiju. Za Austriju je ali tipičan austrofašizam, koga nesmimo poistovjećivati s klasičnim fašizmom onoga vrmena. Za Austriju već odgovara naziv „konzervativna građanska diktatura“, nego fašistički sistem, u kom vlada antise-mitizam i antiklerikalizam. Vaterländische Front (Domo-branski front), kršćanskosocijalistička snaga kot jedini orijentacijski instrument, je bio samo pokušaj kopiranja fašističkoga aparata. Dollfußov ideal je zvana toga bila kršćanska staleška država. Podlogu Ustava te staleške države su stvarale papinske enciklike „Rerum novarum“ i „Quadragesimo anno“.

Kad je Hitler 1933. u Nimškoj došao na vlast, su se i u Austriji oživile pristalice nacionalsocijalizma, ke su sve već vršile teror. Nato je Dollfuß u Austriji prepovidaio NSDAP. Nacionalsocijalisti se ali nisu razbižali, nego su ilegalno nastavljali svoje aktivite, čim im se je samo teže dalo slijediti i pristupiti. Nacionalsocijalistički radikali su uopće veljek emigrirali u Nimšku, kade ih je Hitler

obrazovao za napad na Austriju. Iako je Dollfuß s Domo-branskim frontom kanio stvoriti rezervoar za sve protivnike nacionalsocijalizma, ki neka nadomjesti sve druge partije — čije djelovanje je jur bio prepovidaio — ipak mu se to nije ugodalo, ar su sve stranke u tajnom marljivo nastavljale svoje djelovanje.

Nacionalsocijalistički teror je dostignuo svoj vrhunac s organiziranim pučom 25. julija 1934. ljeta, ki zapravo nije uspio, pri kom je ali poginuo Dollfuß.

Dollfußova staleška država je Hrvatom bila jako sklona, ar je u Zemaljskom ustavu od 31. oktobra 1934. u članu 9 bilo utvrđeno, da se pri podjelivanju službov u saboru imaju u obzir zeti i Hrvati. To pravo se je Hrvatom po prvi put dodililo. Dollfuß je zvana toga Hrvatom obećao čuvati i obdržavati njevu narodnu individualnost u istoj mjeri kot i nimšku. Zvana toga je novi školski zakon riješio jezično pitanje. U općina s već od 70% Hrvatov je bio podučavni jezik hrvatski; za općine s 30%—70% Hrvatov je podučavni jezik bio hrvatski kot i nimški, a u općina s manje od 30% Hrvatov je hrvatski jezik bio predvidjen kot slobodni predmet. Ovo rješenje je za Hrvate bilo najpovoljnije, iako su neke općine bile protiv hrvatskoga podučavnoga jezika. Za hrvatske škole (privatne i državne) je po prvi put bio nadležan hrvatski nadzornik. Rudolf Klaudus je od 1936. vršio tu službu. Ali u marc 1938. ljeta je priključenje nimškomu Reichu stvorilo čisto nove pretpostavke.

Dollfuß je naslijedio dr Kurt Schuschnigg, ki je nastavio Dollfußovu liniju. Da puč u juliju nije uspio, je do neke mjere i Mussolinijeva zasluga, ar je njegove divizije štacionirao na Brenneru, da bi prepričio da se Hitler umiša

Kronologija 1938. ljeta

11. marc Serija telefonatov. U 19 uri 50 Schuschnigg drži svoj oproštajni govor („Gott schütze Österreich“). Savezni predsjednik Miklas do polnoći ne kani dati Seyß-Inquartu nalog, da formira vladu. Stoprv potom dojde do „anšlus-kabineta“ Seyß-Inquart.

12. marc Himmler, Heydrich i drugi u peti jutro doletu u Beč. U pol šestoj nimške trupe prelazu austrijansku granicu. Otpodne je Hitler u Braunau i Linzu.

13. marc Zakon o priključenju Austrije Nimškomu Reichu. Savezni predsjednik Miklas odbija potpisati zakon. On prenosi svoju funkciju saveznomu kancelaru i odstupa. Savezni kancelar Seyß-Inquart potpisuje kot amirajuči predsjednik. Za 10. april fiksiraju referendum.

14. marc Hitler u Beču.

15. marc Manifestacija na Heldenplatz-u. Parada trupov. Kardinal Innitzer kod Hitlera u hotelu Imperial.

27. marc Pastirsko pismo austrijanskih biskupov, u kom preporučuju, da ljudi pri referendumu glasuju s „DA“.

1. april Prvi transport Austrijan-cev u koncentracioni logor u Dahavu.

3. april Renner veli u intervjuu za „Tagblatt“, da će kot socijaldemokrat glasovati s „DA“.

9. april „Dan Velikonimškoga Reicha“. Hitler govori u Beču.

10. april Referendum o jur provodjenom anšlusu.

13. maj Početak gradnje Hermann-Göring-poduzećev u Linzu.

24. maj Zemlju Austriju podilu u 7 okrugov (Gau).

29. septembar Münchenski ugovor, koga sklapaju Nimška, Italija, Engleska i Francuska, završava sudetsku krizu.

7. oktobar Manifestacija mladine u bečanskoj Štefanskog crkvi. Innitzer prodikuje: „Kristuš je vaš peljač!“

8. oktobar Zauzimanje nadbiskupske palače u Beču.

13. oktobar Protivcrickvena manifestacija na Heldenplatz-u.

15. oktobar Provodjenje zakona o podilenju Austrije u okruge.

9. novembar „Reichskristallnacht“ u Beču s antisemitskimi ekscesi.

u austrijska zbivanja.³⁾ Kad je Schuschnigg došao na vlast se je Mussolini još distancirao od nacionalsocijalizma. Rezultat susreta Schuschnigg-Mussolini su bili Rimski protokoli, u ki su velesile (Italija, Velika Britanija i Francuska) Austriji priznavale nezavisnost, ali ju u stvari nikada nisu pravo podržavale. Za Schuschnigga su ti Rimski protokoli bili podloga za vanjsku politiku. Kad se je po boju u Abesiniji nagražala „Achse Rom-Berlin“, po čijem utvrđenju je Mussolini zgubio interes nad Austrijom, je Schuschnigg još friško sklopio sporazum s Niškom. Iako je Hitler obećao da se neće mišati u nutarnje posle Austrije, da joj priznaje suverenitet i da ju ne nakanjuje anektirati, znamo post factum da Hitler niti sekundu nije mislio vezati se na ta dokument. S druge strane je primorao Schuschnigga da reprezentante NSDAPa primi u vladu i da odobri nacionalsocijalističku propagandu. Uistinu je ali kocka jur bila pala. Niški Reich je 1937. ljeta bio došao na kraj svojega privrednoga kapaciteta, a zbog naoružavanja je čim već bilo potrebno povećati produktivnost, negoli dostignuti mrtvu točku pojedinih produkcionih faktorov. Hitleru je bilo samo dobitkom novih resursov moguće, osigurati svoju superiornost u pogledu na oružanje. Najpovoljnija zemlja za ekspanziju je bila Austrija: vanjskopolitički izolirana, nutarnjopolitički raskidana, a svoju ekonomsku

³⁾Mussolini je ali s druge strani bio kriv da se je odnos med vladom i socijaldemokrati zaoštavao i da je još pred nacionalsocijalističkim pučom u februaru 1934. ljeta došlo do krvoprolića med vladom i socijaldemokrati. (Pritom je vlada med drugim socijaldemokrati uhapšila i Hrvata Kolomana Tomšića.) Dollfuß je naime kod Mussolinija iskao oslonac, a Mussolini je za uzvrat potriebovao zbližavanje fašističkoj ideologiji, s tim i zabranu drugih strankov.

depresiju još nije bila savladala. Austrija je imala resurse, ke ali još nije bila načela, zvana toga je bila i u fazi „okrippljivanja“, u slaboj konjunkturi, kad je uslijedila okupacija. Sa svojim sirovinami, na priliku s drvi, željeznom rudačom i magnezitom, je zaistinu predstavljala dragocjenost za 3. Reich. Austrija je zvana toga zbog deflacionističke ekonomske politike vlade imala velike rezerve zlata i devizov. Sve to je Hitlera privlačilo, zato je čim prlje kanio osvojiti našu zemlju. 12. februara 1938. je pozvao Schuschnigga u Berchtesgaden, kade ga je prisilio da Seyß-Inquarta pozove u njegov kabinet. Hitler je u Berchtesgadenu jasno formulirao svoje nakane.

Sada je Schuschnigg uspostavio kontakt sa socijaldemokrati, ki su bili pripravnici sudjelovati pri borbi za nezavisnost Austrije, ar su u nacionalsocijalizmu vidili najvećega neprijatelja. Čim je Schuschnigg naredio narodno glasovanje, pri kom se ljudi neka budu priznavali samostalnoj Austriji, je jur bio pušćao vojke. Pokidob da bi glasovanje bilo završilo pozitivno, ar su nacionalsocijalisti bili u manjini, se je još friško upleo Hitler da je onemogućiti. Na to je odstupio Schuschnigg, a austrijski predsjednik Miklas je pod pritiskom morao imenovati Seyß-Inquarta za novoga saveznoga kancelara. Onda je Hitler svojim trupam jur bio dao zapovjed da osvoju austrijski teritorij. Dvanajstoga marca je bilo tako daleko, a jedan dan kasnije je Austrija bila sastavni dio niškoga Reicha. Prestala je egzistirati.

Dok su *Hrvatske novine* stanovništvo pozivale da 13. marca glasuje za „slobodnu i nišku, neodvisnu i socijalnu, za kršćansku i jedinstvenu Austriju! Za mir i delo i jednakopravnost vsih, ki se priznavaju k narodu i domovini“, su

jur tajedan kasnije (19. marca) pisale: „...! Gradišće je krez svoga zemaljskoga poglavara pozdravilo Führera i iskazalo radost nad prihodom vladanja nacionalsocijalističke ideje i u našoj zemlji. Pak i Hrvati u Gradišću, ki su krez stoleća dilili vsaku muku i trud i radost i tugu s našimi niškimi domorodci, ne kanu stati na strani, kada ti domorodci proživljuju dane veselja nad doseženjem svojega cilja. I mi Hrvati pozdravljamo niškoga Führera kot našega državnoga poglavara ter mu običemo verno služiti ciljem, ke je postavil našoj domovini...“ Priključenje Austrije Niškoj je potvrđeno 10. aprila pri narodnom glasovanju, kade je 99,73% Austrijancev, a 100% Gradišćancev glasovalo s „JA“. *Hrvatske novine* pišu 16. aprila

Gradišća najdičniji dan.

100 procentov „Ja“.

Stoprocentno sudejovanje pri glasovanju, i stoprocentno glasovanje s „Ja“!

Ov uspeh je silno velik, ako i nij došal čisto neočekivano, ar se je gradišćanski zemaljski sabor jur leta 1921 jednoglasno bil svetačno priznal k Niškoj.

Pravo glasovati je u Gradišću imalo 169.940 ljudi: od toga ih je 169.775 glasovalo s „Ja“. S „Nein“ ih je glasovalo samo 63. Nevaljane su bile 52 glasovnice. Nij došlo glasovati u vsjoj zemlji samo 50 ljudi.

Od 324 općin Gradišća ih je 297 jednoglasno glasovalo s „Ja“. Samo u 27 općinah ih je bilo nekoliko, ki su glasovali s „Nein“.

Izmed Hrvatov se nij našal niti jedan jedini, ki bi bil glasovao s „Nein“.

Takaj i magjarska manjina, ka broji 8000 duš, je zvana četirih glasov složno daia svoj glas Adolfu Hitleru.

1938: ... Izmed Hrvatov se nij našal niti jedan jedini, ki bi bil glasovao s „Nein“.

Prem ovih dogodjajev u Austriji su saveznici na Moskovskoj konferenciji 1943. lj. Austriju gledali kot žrtvu niškoga Reicha. Aneksiju su proglasili ništavom (null und nichtig) i se zadužili da čedu stvoriti nezavisnu državu Austriju. Rekli su da Austrija u sklopu niške države nije mogla peljati boj, zato nije niti potrebno, da se s njom sklopi mirovni ugovor, za toliko već joj je potriban državni ugovor, u koga su velesile privoljile 1955. ljeta.

Agnjica Schuster

Presudno 1938. ljetno u štampi

Uvod

Nikada u svojoj 450-ljetnoj povijesti naš narod nije bio tako ugrožen kot između 1938. i 1945. ljeta. To je bilo smrtno skušavanje veličine, od ke se do danas nismo mogli čisto osloboditi, traumatičan doživljaj, ki nam zasidja u podsvisti, tupi pamet i krade narodnost, jezik, samosvist i vuče do danas velike grablje, zapravo branu poravnanja. Ni danas ne vidimo točno, kako je nacionalsocijalizam kot nasilna, istovrimeno i podmukla ideologija djelala u potančini na našu narodnu svist, lamala narodnu šegu, od političko neiskusnih, neukih i neznanih načinjala oprezne znalce s predrasudami. Izgleda da je Gradišćanskim Hrvatom nacionalsocijalizam „pro toto“ načinjio već kviri, nego ča mi (zbog vrimenskoga razmaka) od njega uptiti moremo.

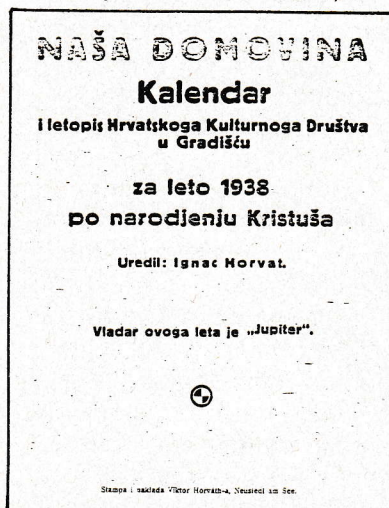
Po prvi put je naš narod na vlašćem tijelu ćutio, doživljavao, vidio iznevjerenje riči, laži u lice, a istovrimeno se po mučkome zalipljivao, oduzimala mu se je životna sapa.

Nas danas zanima kako su reprezentativni listi, štampa reagirali, zrcalili događaje velikoga preokreta, priključenja Austrije k Velikoj Nimškoj ljeta 1938. Moramo ali veljiek upozoriti na to, da je u štampi, čim su nimški vojniki prestupili austrijsku granicu, odmah upeljana cenzura. Od tada ona samo med redi, sakrito, za upućene more donašati svoje narodno mišljenje.

Kalendar

Na prvo mjesto moramo

poredati naš najčitaniji štamparski produkt, a to je kalendar, u ono vrime „Naša domovina“, urednik Ignac Horvat. Iz novin moremo doznati da ga je cenzura stavila pod kontrolu, na način, ki našim seljakom nije bio poznat. Državne vlasti su poneki seli od seljakov jednostavno pobrali kalendare, a

oni se, naivni i neiskusni kot su bili, potužili pri uredničtvu novin i Hrvatskom kulturnom društvu, da im oblast ne kani izručiti na novič kalendare (ča joj ni u peti nije bilo). Argumenat seljakov je bio rustikalno smišan, za tu vrstu humora cenzura nije imala nikakovoga prilaza; oni su u kalendare popisali svoje važne podatke o ždribljenju, telenju, pak kada su si kvočku nasadili. Poblížnja kontrola sadržaja pak uvađuje, da su se nacističke oblasti mogle uzrujavati samo zbog članka „Krivi i pravi socijalizam“ od Štefana Kóváryja, Hrvata iz Rasporaka, ki oštro kritizira nacionalsocijalizam s argumenti: on kani zatrti kršćansku vjeru, jer je ona židovskoga roda. Tako dojde do zaključka, narodni socijalizam je jednak komu-

nizmu, pravi socijalizam je samo kršćanstvo. Od sebe je razumljivo da su Hitlerovci tragali, zaduškiivali za takovom literaturom, za takovimi nauki, ali je kalendar izišao pred 1938. i zato su kanili kalendar zničiti kot papir, fizički ali nisu mogli kalendaru naškoditi kot nositelju idejov u hrvatske stane.

Akoprem je kalendar od 1939. pod cenzurom, naglašava on hrvatski karakter, razlikuje hrvatsko-nimško. Pritom ali svisno naglašuje da 40000 prema 75 milijonov nima jako lipe izgleda i zato preporuča u „potpunu obrambu i sigurnost“ Nimac, pak dodaje ironično, možda nesvisno ironično, oni hte nam „dati uživati, jednako kot i Nimcem, svoju visoku kulturu, a skrbiti ćedu se i za našu gospodarsku dobrobit“. Ništ govora o jeziku, kulturi, samo o gospodarstvenoj dobrobiti (parola je poznata i iz novije povijesti), cilj je uživanje velikonimške kulture i gospodarstvene dobrobiti. Tako i Hrvatske Novine s drugimimi nimškimi novinami krajem 1938. moru javiti, da u Gradišću skoro već nije nezaposlenih. Hrvati za tu „velikodušnost“ običu „poslovičnu vjernost, ka je bila stalna kot skala“, pak moći, talente, djelovnost i poštenost. Konkretni rezultat toga su mrtvi boja, razrušene, pogorene hiže, štaglji, škole, crikve. Dalje pak „Gradišćanski Hrvati nisu nikakova opasnost, pogibel za nimšku državu. Nego oni su vridan i valjan elemenat nje, i onda, ako morebit i uzdržu svoju narodnost, ako i ostanu Hrvati.“ Kako lažno i ništ-vridno glušu riči „nadijamo se“, „očekujemo“, u ki se

sakriva do tla sagnuta hrptenjača, ali i neki „modus vivendi“, zub potegnuti i čvrsto prikovani jezik, na rezervu stavljena ili skoro zlišana pamet. Zapravo je ali sam urednik vrlo dobro znao da se nima ničemu nadijati zvana vlašće snage i zato je 1940. prominio ime kalendaru u „Hrvatski Kalendar“ i u svakom pogledu počeo naglašavati hrvatstvo, narod, narodnu kulturu, vjeru i vjernost. Zdizanjem pobožnosti i narodne svisti je kanio urednik naravnati hrbat našim Hrvatom, počvršćivati svist i tako stvoriti bazu za pasivan otpor zaslipljujućim nacionalsocijalističkim idejam. Nikakva zvijanost ali nije mogla spasiti kalendar. 1942. se već nije smio pojaviti pod uredjivanjem Ignaca Horvata, a 1943. je prestao izlaziti.

Hrvatske novine

Najbolje se more viditi i miriti nagao preokret na Hrvatski Novina, tajedniku Gradišćanskih Hrvatov, ki redovito zrcali situaciju: slobodna štampa ili cenzura. Hrvatske Novine su po marcijuški dani morale od danas na sutra prominuti svoj stav. Kot kad bi urednik dr. Mate Feržin to bio ćutio, u novoljetnom uvodniku piše: „stati će nas (1938. ljeta) muke, teškoga truda i skrbi“ . . . „u svitu je borba“, zatiraju se drugi, slabiji, zato preporučuje „skrbimo se za se“, naš narod mora nastati tvrdji, nepopustljiviji. Stalno se poziva na slogu. Narodnim peljačem se je sloga činila čarobnim ključem spasenja, jer „hrvatskim elementom se grozi pogibelj“. (br. 1) Na pravac odakle smira ta pogibel se stalno pokazuje „nacionalsocijalizam“, ki se raskrinkuje „krivim mišljenjem“. (br. 2) Vrlo dobro vidu i pišu novine, kako se je velikonimška ideologija zavlikla u hrvatska sela. Zato i pozivaju „Hrvati, budite spametni! Istarajmo je van!“ To

HRVATSKE NOVIN

Glasnik gradišćanskih Hrvatov

Sloga je moć!

Najljepšu vsaku sobotu
 klopiti i prepilčati šljivi se na naslov:
 „HRVATSKE NOVIN“,
 en, XV. Bezirk, Konzerplatz Nr. 3
 akt broj stoji 12 grošev

Preplaćena našta: na leto 6
 na pod leta
 na četvrt leta
 Za Ugarsku na četvrt leta
 jedan broj stoji
 Za Jugoslaviju na leto
 Za Ameriku

Leto XVI.
U Železnu, 9. aprila 1938.
Br

Gradišćanski Hrvati glasujemo s „Ja“

Izjava hrvatske manjine u Gradišću.

Zastupnici „Hrvatskoga Kulturnoga Društva u Gradišću“, centralne organizacije hrvatske narodne manjine i drugih kulturnih udruženja Hrvatov u Njemačkoj Austriji su na skupno održanoj sednici na 5. aprila 1938 zaključili sledeću

IZJAVU:

Hrvatska narodna manjina u Njemačkoj Austriji ki jur stolefa skupa s njemačkim narodom. Ovo manjine bilo je u rekoj prošlosti ne samo

ljive povezanosti sudbine s njemačkim narodom i svoga lojalnoga držanja prema državi, nego i u najdijeljem osvjedočenju, da nacionalna Velika Njemačka ima puno razumivanje za nacionalno kulturna trsenja hrvatske nacionalne manjine i da će joj osigurati takaj i mogućno i slobodnoga razvijanja.

Hrvatska narodna manjina pozdravlja novo stvorenu Veliku Njemačku i nije peljača i državnoga kancelara Adolfa Hitlera i običe na ove veškini i bezgradjenju sudjelovati u neprekidnoj verno-

Alojz Biličić, cand. iur.
 hrvatske manjine u Gradišću, ki je jur svojim dosadašnjim delom i kazaj svoju sposobnost i stalnost u hrvatskih narodnih interesov. Njega su puno zautanje pri zasutujanju gradišćanov. U skupnoga sednici s predsjednikom Hrvatskoga Društva on će se skribiti, d rod očuva i zaslovene mesto i val pripada.
 I sada se triha spomeniti iz onog uređenje naših političk omogut meniti iz velikoga peljača

onda ali već nije bilo moguće, klopi su se već zagrizli u narodno tijelo i cicili narodnu krv. Čisto ništ već nije djelovalo pozivanje na „čistoću, vjernost i podanost domovini“. Neobično čudnovatim nam se pak moraju činiti udarci na stran, po narodnosti, ke su pod Hitlerom imale osebito mnogo trpiti. Novine pišu „Mi nismo ni Cigani, ni Židovi“. Dalje se pak argumentira „nacionalsocijalizam je njemački nauk, njemačka vjera i njemačko trsenje. Kot njemačka vjera ne trpi kršćanske . . .“. (br. 4) I uvijek se na novič nacionalsocijalizam poistovjećuje, postavlja ravno s (ne)vridnim komunizmom, ki je hrvatskomu narodu iz 1919. po ugarskoj sovjetskoj republici bio u jako čemeranom spominku. Schuschniggov sastanak s Hitlerom u Berchtesgadenu (12. 2. 1938.) se donša štite-ljem isto tako lažno, površno kot i druge novine. Ništa se ne more doznati, zvana diplomatskih frazov, prazne slame (br. 8) ali u br. 10, to je 5. marca se počinje ljuljati zemlja i u Gradišću. Uvodnik donša članak „Schuschniggov program AUSTRIJA“, u kom se otiskao djelomično kancelarov govor, koga je držao u parlamentu 24. februara, i ki zaključuje „vse do smrti črtljenbijeločrljeni! Austrija!“ , ka izreka ipak nije ispunjena, Austrija je prez

otpora prepuščena nacionalsocijalizmu. Pred prevratom su se Hrvatske Novine mogle još jednoč pojaviti. U nji se odmireno i odlučno utvrđuje „Mi dalje stojimo za samostalnu i kršćansku stališku Austriju“, pak potvrđuju Schuschniggovo glasovanje 13. marciusa „Gradišće za Austriju (br. 11), ča potvrđuje i Hrvatsko kulturno društvo jednim telegramom na kancelarstvo. Sve je to ali Hitler sa svojom vojskom 12. i 13. marciusa zmeo s dnevnoga reda uz veliko božanje mnogih Austrijancev, ki su mu od Braunau-a do Beča stali špalir uz cestu. Od toga 13. marca pak nij već neodvisnih Hrvatskih Novin. Novi uvodnik je „Austrija je Njemačka Država“, pak izvještaj o triumfalnom dočeku Hitlera u Beču, o kardinalu Innitzeru kod Führera, kade je „izrekao svoju radost nad ujedina-njem“. Na široko pak visti o prelomu u Željeznu, kade se je pred zemaljskom vladom brodila masa ljudi od 8000 demonstrantov, a govor održao Tobias Portschy, trg pred vladinom zgradom se je pretvorio u Adolf Hitler Platz. Slične manifestacije su bile pak i po drugi seli Gradišća, i u hrvatski s neobično velikim brojem ljudi. (br. 13) Glas novin nastane ali sve programatičniji. (br. 14) „Svi na glasovanje!“ — komu pozivu su se hrvatska sela 10. aprila

odazvala 100%, čemu su novine triumfirale (br. 16) s člankom „Gradišća najdičniji dan“. Zanimljivo je samo, da usmeni dokazi danas to ne potvrđuju. Pak čisto suprotni članak onomu u februaru „Nacionalsocijalizam i vjera“ sa svojim sofisticiranim „Dajte Bogu, ča je Božje, i cesaru, ča je cesarovo!“ (br. 14) Parola toga vrimena sliči čisto na onu za vrime Dollfuša „vjernost je vjernost“, ku izreče Gauleiter Būrckel s dodatkom „kot si oni (Hrvati) želju da u drugi zemlja zahajaju s Nimci“. (br. 15) Hrvatsko kulturno društvo daje svoju „Izjavu hrvatske manjine u Gradišću“, ka se je zaključila na sjednici s pozdravi Hitleru. Novi gospodari pak pomoću mladih hrvatskih simpatizantov nacionalsocijalizma friško zvrgnu staro peljačtvo Hrvatskoga kulturnoga društva. Na čelo društva dojde cad. jur. Alojz Bilišić „ki je pokazal svoju sposobnost i stalnost u zastupanju hrvatskih narodnih interesov“. Ali se onako po tiho, po mučkome potkrađu u novine i članki „Poštuj svojel!“ (br. 20), ští hrvatske knjige, „Čuvajmo mladinu, koren naroda!“ (br. 30), „Naša narodna kultura“ (br. 35), kade se piše „Mi gradišćanski Hrvati smo drugi narod, ki kani održati svoju kulturu . . . gdo pogazi svoju rič, nij vridan poštovanja“, pak uvijek na novič zaklinjanje sloge, složnost i složnost, skupno, kot jedan človik. Zanimljivo je da je narod instinktivno čutio pogibelnost. Kad se je 7. septembra 1938. u gostioni Gregorić održala generalna sjednica Hrvatskoga kulturnoga društva, demonstrira se uporno ta složnost, lozinka je „održati Hrvatsko kulturno društvo i hrvatsku kulturu“. Pisatelj članka triumfira „ovo je bilo istinsko generalno spravišće Hrvatov“. Bilišić, ki je med tim doktorirao, u svojem govoru srčeno potribuje pomoć od većinskoga naroda i „pomoć

od materinske zemlje“, čemu dodaje „to ni veleizdaja!“ (br. 37), ča pak razloži vrlo razgovetnimi riči.

Na drugu stran se ali pojavljuju alarmirajući znaki: odrine se jačkarno naticanje na neodredjeno vrime (br. 19), štiteljska pisma se tužu da se zatira hrvatski jezik u škola (br. 21), ča se je u kasnijem broju (br. 46) s naslovom „Hrvatskim učiteljem“ potvrdilo, učitelji se već nisu segurali hrvatski podučavati, da ne bi izgubili kruh „ili na drugi način kaštigani“ bili. Tim se je zamračilo hrvatskomu školstvu, od čega se ono do danas nije čisto izliječilo. Na dalje razbije se jedinstvenost zemlje na Štajersku i Beč (br. 22 i 43). Pod kotače državne mašinerije su došli i kotrigrí Hrvatskoga kulturnoga društva: „Naši vrli Hrvati se tužu, da su od strani ugroženi, da ako stanu u Hrvatsko kulturno društvo, onda nečedu imati ona prava, ka imaju Nimci, n. pr. kot potpore za mnogobrojnu dicu ili pri delu“ (br. 53), a ipak se krajem 1938. rasprodalo za 1000 kusiček već novin (br. 52). Pak pri završetku ljeta „Seljački stalež mora biti zviranjak nove i čiste krvi hrvatske . . . naši seljački stani i domi moraju biti visoke škole dela i poštenja . . .“ (br. 49) — a ki je kanio, ta je razumio te riči, ali su se srebrnjaki i onda rado primali i kotrljali. Hrvatske Novine su pak na Vazme 1942. „zbog manjkavosti papira“ prestale izlaziti. Glavni urednik dr. Mate Feržin se u bolnom pismu oprostio 4. aprila 1942. — u kom nije pozabio uputiti svoje sunarodnjake na dično goristanje — od svojih vjernih štiteljev.

Male Crikvene i Školske novine, Katoličanski Ljudski Savez

Te novine za školsku dicu su

izdaju se 1. i 15. vsakoga mjeseca. — Cena 10 grošev. za pojedino posteno 20 grošev.

Leto VIII. U Pajngertu, 1. aprila 1938. Broj 7.

u br. 7. lakonično najavile priključenje k Velikoj Nimškoj, a u 13. br. su prezidentirale svoj obavezni članak „Vojak Hitler“. Tim se platio cenzurski dug za 1938. ljetu. Časopis

KATOLIČANSKI LJUDSKI SAVEZ

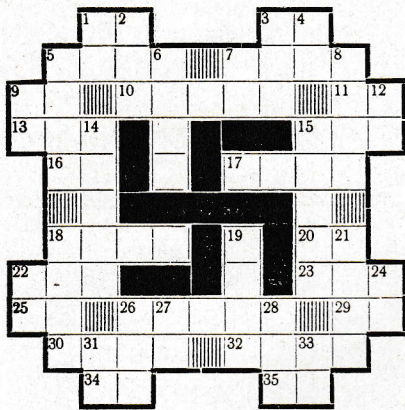
XII. Tečaj 1938 4. broj
Prinos na leto RM. 1.—

Katoličanski Ljudski Savez u uredjivanju Štefana Dobrovića je u septembru prestao izlaziti, jer je na vanjski pritisak raspušćeno društvo.

Kroatischer Pressebericht

Kod Gradišćanske zemaljske vlade se već od 1936. (samo?) postavi kontrolna služba hrvatskih štamparskih produktov. To znači da se je za odgovorne urede, činovnike dao prijevod najvažnijih hrvatskih člankov. Od sebe je razumljivo, da je s 1. augustom 1938. postavljena „Volkstumsstelle“ rado preuzela tu prevodilačku službu, jer je tako dostala

Iz crikvenih novinic:

najautentičnije informacije. Zadatak toga novoga ureda je bio pod paskom držati „sve razvitke u životu nenimških narodnosti“, pak načinjati izvještaje kot i procjenjivanja situacije. Na čelu toga ureda je stao Paul Eitler, hrvatski stručnjak Franjo Čizmazija. Na skoro je pak ta ured došao u blizinu SDA (Sicherheitsdienst) „i nastao na skoro neka vrsta Ombudsmana za Hrvate“¹⁾. Nažalost se je arhiv ureda Volkstumsstelle — po svidočanstvu arhivskih činovnikov — na kraju Drugoga svitskoga boja, zvana nekoliko aktov, zničilo ili izgubio.

Oprezni zaključki

- 1) Hrvatska manjina se nikako nije mogla odupirati zmožnoj državnoj sili.
- 2) Med gradišćanskimi Hrvati je bio priličan broj pristalicaov nacističke ideologije.
- 3) Hrvatska štampa je pred priključenjem Austrije Nimškoj Državi bila črljenobijeločrljena do kosti.
- 4) Medeni tajedni s novom silom su na početku bili dosta intenzivni, ali prilično kratki. Hrvatska manjina je naivno vjerovala u političke parole ravnopravnosti, sve do skoro potpunoga zaslupljenja.
- 5) Rastriznjenje je bilo strašno, uštarujuće s pou-

1) Schlag u *Die Burgenländischen Kroaten im Wandel der Zeiten*, str. 207

kom „Zaufaj se u se i u svoje kljuse!“ (br. 41)

6) Pokazuju se i neke nesuglasnice u izvještavanju. Tako se npr. ne reklamira u novinama niti jedan zastupnik za „Kongres narodnih manjin“, ki se je održao 25. i 26. augusta 1938. u Štokholmu. Nij ga bilo ili se samo zamučao? Iz drugih dokumentov znamo da je na kongresu bio dr. Lovre Karall.

7) Školska tematika se nije smila jako na široko rastresivati u novina. Odredbom Portschyja od 12. septembra 1938. su privatne škole (a to su bile hrvatske u većini) stavili čisto pod državnu oblast. Već tajedne pred tim se naredilo da se u školi nima već pozdravljati s „Hvaljen budi . . .“, nego s „Heil Hitler!“, podmuklo ogorčenje i tuga se proširila med narodom. U julu i augustu su se po naredjenju ispitivali roditelji u hrvatski seli zbog podučavnoga jezika. Provedena je ta polujavna akcija u 35 sel, u ki se manipuliralo — 75% roditeljev izrazilo se za nimški podučavni jezik, a samo 8% za čisto hrvatski, 22% za dvojezičnost. Počeli se premješćivati učitelji hrvatske narodne svisti, a inšpektora Rudolfa Klaudusa su naciji stavili pod arest (Schutzhaft). Od 1939. se i za hrvatsku mladinu odredila organizacija HJ (Hitlerjugend).

8) Ni hrvatska štampa nije bila čista od antisemitizma i predrasudov protiv Ciganov, čak ni u predhitlerovskom vrimenu (br. 4), a kasnije se donošaju obavezni članci kot npr. „Matrštof prez Židovov“ (br. 42).

9) Po prvom euforičnom podušćivanju se je hrvatska štampa vrijeda sabrala i počela izgradjivati nujno, jako oprezno čvrste osnove pasivne rezistencije, a tim pute jedino mogućega otpora.

Nikola Benčić

Med dobrimi bolji bit?

Pred pedesetimi ljeti su Hrvatske novine gizdavo pisale, da su Hrvati stoprocentno sudjelovali pri glasanju i stoprocentno glasovali s „Ja“. Ali ako človik malo točnije pogleda da li su zaistinu svi Hrvati odobrili priključenje Austrije Nimškoj, onda se kaže drugačiji kip.

Kot mala pelda neka služi selo Gerištof. Jur pred glasanjem su po selu pohajali „kontrolori“ ki su svakomu stanovniku sela dali potpisati, da će glasovati s „Ja“. Ali jur pri ovom potpisivanju dva Gerištofci nisu kanili potpisati. Kad je došao 10. april, dan narodnoga glasanja, se je ponovio ov isti rezultat. U izbornom lokaluu su stale dvi cele za tajno glasanje. Ali svi ljudi su očito glasovali. Kad je pak došao red na teologa Gezu Horvatha (Vidačevoga), onda je on rekao, da nima smisla poiti u celu da tajno glasuje. Zato je očito dokumentirao, da je protiv priključenju. Slično je postupala još jedna Gerištofka, ka isto nije glasovala s „Ja“. Ona je kašnje pak završila u KZ-u.

Znamda su Hrvatske novine pred 50-timi ljeti kanile med dobrimi bolje bit, ter su zato pisale, da su svi Hrvati složno dali svoj glas Hitleru. Mogli bi misliti, da su bili bolji „Nimci“ nego pravi nimški Gradišćanci. Svidoki, da tomu nije bilo tako dan danas još živu. Potribno je da zapišemo njeva svidočanstva, ar ona su tinjaste sviće ke — iako samo malo — rasvićuju našu škuru prošlost.

a.g.

Vinogradari učeniki Vinodolcev?

„Iz prošlosti učimo za budućnost“. Ovu ideološku rečenicu moremo interpretirati i kritizirati, ali ako ju ne vrednujemo po ideološki kriterija, nego ju samo akceptiramo kot uvodnu rečenicu ovoga članka i ju povezujemo s Gradišćanskimi Hrvatima, onda moramo reći da se hrvatski narod u dijaspori za budućnost ništa ne more naučiti. Nepoznata nam je naime naša prošlost. Niti nam je poznata hrvatska povijest do sredine 16. stoljeća, niti povijest narodne grupe po iseljenju pred 450. ljeti. Po različni knjiga i dokumenti su rašicani fragmenti, svidoki prav, životnih okolnosti, nevolje, potlačivanja i asimiliranja Hrvatov. Takov jedan fragment datiran s 20. augustom 1769. ljeta je otiskan u Hadrovićevoj knjigi *Schrifttum und Sprache der burgenländischen Kroaten im 18. und 19. Jahrhundert*. U 70 artikulušev je popisano „Gorsko pravo“ za židansku i prisičku goru. Ov dokument svidoči da su si Hrvati stvorili zakon za „vinsku državu“ u općini. Graja — živi plot — je sačinjavala „državnu granicu“. Gorna pravica je odgovarala današnjoj državnoj vladi. Permeštr (od nimškoga: Bergmeister), čuvar (vrdir) i gorni prisežnik su bili izvrša-

vajući organi. Zakon te „vinske države“ su najmanje trikrat u ljetu morali dati na znanje. Na Čistu srijedu, na dan Blažene Dvice Marije Svičnice i na dan sv. Lovrijenca su u Židanu i Prisički štali gorski zakon. Sigurno su Hrvati u nekađanjnoj zapadnoj Ugarskoj imali i svoje zakone, odredbe za svakidanji žitak u društvu. Nažalost nam ali nijedan drugi relikat davnoga gradišćanskohrvatskoga pravosudja nije poznat. Ovo ali nije začudjujuće, ar su se u pogledu na zakone i općinske jurisdikcije samo pojedinačno obdržali dokumenti. To još već valja za povijest našega naroda, kad se još nije bio raselio na sve strani. Jedan od pravnih hrvatskih spomenikov je Vinodolski zakon. Ako slijedimo uvodnu rečenicu, da se iz prošlosti učimo za budućnost, onda moramo reći da su se Židanci i Prisičani učili od Vinodolcev, iako o nji sigurno ništa nisu znali. Ali naši preoci su pri svojem putovanju iz starih hrvatskih krajev uz jezik i vjeru sigurno donesli sa sobom i stare pravice kot i stare zakone. Pred 700 ljeti su stanovniki Vinodolske općine poslali izabranike *da popišu sve dobre, stare, prokušane*

zakone u Vinodolu, kojih bi se mogli sjetiti ili za koje su čuli od svojih otaca i djedova . . . Po „staroj pravici“ je sva vlast bila u ruka općinske pretpostavnosti. Socijalne formacije su bile jednostavne, a med pojedinimi stanovniki općine je znamda bilo faktične, ali ne pravne razlike. Ali kad se je na šesti dan miseca januara 1288. ljeta sastavio Vinodolski zakon, onda su predali stanovniki knezom jedan dio svojih prav, ali ne dobrovoljno. Vinodolski zakon je kompromis med stanovniki općine i kneza sa svojim službeniki i obitelji. Iako su pri sastavljanju sudjelivali popi-glagoljaši, je Crikva, ka je u prošli stoljeći bila glavni regulator vezov med ljudi, bila prisiljena da svoju moć da naprik knezu. Popi su morali držati još i stražu kot i svaki drugi kmet. Zato su se ali oslobodili desetine, ku su prije morali davati biškupu.

U Vinodolskom zakonu se i točno piše, ča na priliku divojka od očevoga stana mora dostati, kad se udaje. Ta odredba se je obdržala ča do 19. stoljeća, a moremo pretpostavljati da su se i Gradišćanski Hrvati držali te stare pravice, ka se nije preminila zbog kakovih knezovih interesov. Tako se u doku-

Hrvatski igrokaz

mentu iz 1288. ljeta govori, da sestra, ka ima brata, nima pravo na očevo imanje, nego je braća dužna, dati joj s domi *opravu, aliti haljinu, jednu slamnicu, dve ponjave suknene i korab; s ovim i ništa drugo, kada bi se udavala, zadovoljna bi bila.* Ako otac nije imao muškoga poroda, onda je njegovo imanje pripalo kćeram. Ova odredba Vinodolskoga zakona bi bila mogla stati i u „pravici“ bilo koga gradišćanskohrvatskoga sela. Isto tako su neke odredbe, u ki je govor o kaštiga, bile slične u sudjenju naših preceva kot i u sudjenju polag Vinodolskoga zakona. To moremo naslućivati na temelju artikulušev židanskoga i prisičkoga Gorskoga zakona. Vraćajući se uvodnoj rečenici i gledeć na polemičnu diskusiju oko upeljanja („srpsko“) hrvatskoga službenoga jezika, ne tribamo imati komplekse. Jur pred 700 ljeti su naši preoci, Hrvati, imali svoj hrvatski zakonik, a bili su izmed prvimi u Europi. Pred 200 ljeti smo i mi Gradišćanski Hrvati dostali zakonik, u kom se rješavaju sva pravna pitanja jednoga područja na hrvatskom jeziku. Na tom temelju se mora dalje graditi. Ta povijest je čvrsta podloga za stan, u kom moramo smjestiti hrvatski službeni jezik. Ako na ovom temelju gradimo, onda niti bura, niti oluja nećedu zrušiti i potkopati naš službeni jezik. Ali ako negiramo prošlost, ako gradimo na pijesku, onda će se pri najslabijem vjetriću zrušiti cijela gradnja hrvatskoga službenoga jezika. j.č.

U zadnjem vrjenu vidim zanimljiv razvitak u naši seli. Ovde se poduzimaju inicijative — onde se formiraju igrališne grupe. U sve već i već seli se zavježbavaju igrokazi. „Hrvatska pozornica“ doživljava svoju renesansu.

Velik dio seoskih glumcev u različni igrokazi su mladi ljudi. A kakovo mišljenje o hrvatski igrokazi ima mladina? Znamda će slijedeći intervju s mladimi ljudi odgovoriti na to pitanje.

NG: *Zač si išao pogledati hrvatske igrokaze?*

Astrid: Drugih mogućnosti da se bavim hrvatstvom nima. Skoro sve zabave su na niškom jeziku. A hrvatski igrokaz je za mene isto zabav, duševna hrana, kot da dobru knjigu štem. Rado gledam igrokaze, kad poznam one ljude, ki glumu.

Pia: Išla sam na igrokaz, ar mi je mama rekla da sam kulturna kočnica, ako ne idem.

Martin: Čuo sam, da se da pri igrokazu nasmijati, zato sam si ga pogledao.

Andrea: Na frakanavski igrokaz sam išla zbog teme, a na mjenovski zbog naših dičakov i divičic.

Rudi: Kanio sam viditi ča hrvatskoga i ljude, ke poznam u drugi uloga. Zanimaju me teme, ideje, i ča sela stvoru od igrokaza — kako ga insceniraju, i kako ljudi ta igrokaz primaju.

Jelka P.: Rado idem na igrokaze. A ako se ča djela na našem jeziku, onda nam je dužnost da to ne bojkotiramo.

Ljuba: Ja sama igram — kanila sam viditi, kako to drugi djelaju.

Jelka K.: Igrokazi me zanimaju, strefim ljude, zvana toga podupiram sve to, ča se na selu djela, ako idem na igrokaz.

Joži: Sve sam poznao, ki su glumili u našem seoskom igrokazu. Bio sam na njevi proba, a konačno me je zanimao i rezultat i reakcija ljudi.

Franjo: Zanimalo me je, ča drugi znaju, je li će biti ča novoga ili opet sve po starom. Sam igram, i tako idem malo ideje krasti.

NG: *Ča Ti se vidi, a ča Ti se ne vidi na hrvatski igrokazi?*

Pia: Sadržaji mi se vidu, no već-ko držanje ili već-ki kostim mi se ne vidi. Zanimljivo je zeti upamet, kako se ljudi zaživljavaju u svoju ulogu.

Martin: Kad idem na igrokaz, mi se vidi, da se morem nasmijati i naplakati.

Rudi: Vidu mi se osebito seoske šmišice. U Borištofu, kade su igrali mladi ljudi, mi se je vidilo, da su upleli stav današnje mladine. U Mjenovu mi se je vidilo, da su upravo mladi ljudi igrali igrokaz, ki valja kot zastaran.

Franjo: Dobro je, da se barem ča djela. Klimpušci su išli novim putem u „Hrvatskoj pozornici“. Oni imaju čuda kulisov.

Iren: Rado se smijem pri igrokazu.

Jelka: Tipični „Löwinger“-igrokazi, kade je ljubav skoro jedini sadržaj — kot su se do sada igrali — mi se uopće ne vidu. Dobro je, da se sada igra jur već modernoga. Vidi mi se, da se veliki pisci prevodu i na gradišćanskohrvatski.

NG: *Kakovu funkciju ima po Tvojem mišljenju hrvatski igrokaz?*

Rudi: Igrokaz na svaki način doprinaša za društvo.

Jelka: Ljudi zvana gledati televiziju barem još i ča drugačijega djelaju. Za glumce

kazi i mladina

igrokaz more biti i dobar hobi.

Joži: Mladina skupa djela — kot na priliku „Mlada inicijativa Mjenovo“. Mladi ljudi se ne rašicaju tako po diskoteka. Hrvatski jezik se već gaji.

Andrea: Predstavljati igrokaze je i za glumce i za publiku samo pozitivno.

Maria: Igrokazi zbudjaju i hrvatsku svist. Ljudi se opet već pominaju po hrvatsku.

NG: *Kakove hrvatske igrokaze bi si Ti željila, bi si Ti željio?*

Franjo: Kusić mora biti i šalan i dobar.

Rudi: Igrokaz bi mogao biti ekscentričan, mogao bi postojati od efektova, muzika bi mogla pojačati čuti.

Pia: Najdraži mi je šalan igrokaz pun šmišicova ili dobra ozbiljna igra.

Astrid: Željim si takov igrokaz, od koga si morem ča zeti sa sobom, kad idem domom.

Joži: Igrokazi bi se morali malo modernizirati, no ali ne vjerujem da se to da. Pisci nam falu, da bi se drugi napisali. Suvrimeni, moderni igrokaz je za mene kot zrcalo današnjega vrimena. No, da mora igrokaz biti i za zabavu — to je isto važno.

NG: *Ti si igrao u igrokazu. Ča Te je motiviralo?*

Petra: Ja sam igrala s tom nakanom da podupiram društveni žitak.

Iren: Igrokaz ljude skupa spravlja. Zvana toga mislim, da se s igrokazi oživljava hrvatstvo. Glumiti u igrokazu mi daje zvanarednu čut.

Kristina: Igrala sam, ar mi se vidi, da mladina ča skupa djela.

NG: *Kako ste doživili igranje?*

Petra: Na početku smo svi bili jako entuziastični. Većputi je bilo dosadno čekati na svoj nastup. Na koncu je igranje

bilo naporno, ar smo imali preveć nastupova. Ali po predstavi mi se je najbolje vidilo, kad smo se potom skupa sjeli, da si budemo jačili.

Kristina: Imali smo čuda veselja, šalili smo se i se medjusobno bolje upoznali. Ja sam imala šalnu ulogu, a veselilo me je, da se je publika razveselila nad manom.

NG: *Ste se u jezičnom pogledu ča novoga naučili?*

Rudi: Ču haj, teremtete, bome smo se!!!

Različni ljudi od sebe razumljivo imaju različna mišljenja. Ipak kroz sve njeve odgovore pelja črljena nit kot tenor mišljenja mlade generacije u hrvatskom igrokazu, a to je osvidočenje, da je igrokaz važan za društveni život u selu i za jezični razvitak.

Igrokazi, ki se kažu na naši pozornica su velikim dijelom zastarani. Čini mi se, da se svenek povida ista povidajka dobroga staroga vrimena, kad je muž još bio muž, seljak i pošten kršćan — kratko rečeno, kad svit još nije bio pokvaren kot danas.

Veze današnjemu vrimenu — ke bi u igrokazu bile neophodne — mi do sada falu.

No, kot su to i Bruji ustanovili, se svit kreće, tako da smimo biti znatiželjni na budući razvitak „Hrvatske pozornice“.

Anita Csenar

1988. ljeta predstavljani igrokazi: Vincjet: Klančarev gospodin; Frakanava: Hrvat mi je bio otac i Hrvatica mat Gerištof: Lumpacivagabundus; Mjenovo: Školnik zvonar; Filež: Revizor; Veliki Borištof: Eliaš, po zvanju prorok; Klimpuh: Za norca držat; Uzlop: vježbaju Cigana, Cogrštof: vježbaju novi kusić Ane Šoretić

Novi radio-program

Opet se minjaju vrimena hrvatskoga radija. Ali sada? U jednom dobrom ljetu se sada jur po treći put minja program. I to je mogućnost da se pak statistički more pokazati, da nigdor ne poslušša hrvatske emisije. I ja sam poboljšala tu statistiku. Nisam mogla poslušati emisije, kad nisam znala, ki dan se emitiraju.

Petak u tri je hrvatska ura, a nedilju igraju muziku. Ovako sam to i ja mislila. Većkrat sam petak od Ö3 vrtala na „Regional“. Ali nisam čula Hrvate. Spitkovala sam, kada je sada ta hrvatska ura. Već ki su mi rekli da je subotu, mnogi da je nedilju, a ja sam ju čula svega skupa jedan put u subotu, a i to jako slučajno. Rado si poslušam hrvatske emisije. Ali kad neznaš kad moraš nažgati radio, kad moraš iskati Gradišćanca da čuješ hrvatsku rič, onda se teško.

Ali kot se kaže će iskanje početnoga vrimena hrvatskih emisijov biti lanjski snig. Svaki dan se sada naime 20 minut po šesti javljaju naši Hrvati iz Željezna. Ali kad sam zadnju nedilju 20 minut po šesti nažgala radio da si posluhnem hrvatsku emisiju, onda je nije bilo. Onda sam se opet počela jadati, ar su opet stvorili rješenje, ko ne odgovara.

Sada imaš svaki dan hrvatske emisije. Ti moraš ali znat, da nedilja nije svaki dan, i da za Hrvate tajedan dura samo šest dan, ar se nedilju odmaraju; i od radija. Mea culpa da do sada to još nisam znala.

Tvoja radioušica

Mizera medicinske izobrazbe

U Austriji trenutno oko 20.000 študentov študira medicinu. U prisposodbi sa SAD (Sjedinjene američke države) imamo samo za dvi tretine manje študentov medicine. Broj študentov je onde ograničen na 60.000. Ali SAD ima za razliku od Austrije 220 milioni stanovnikov. Samo ovi broji kažu, kako velik je „medicinski“ problem. Laglje i bolje moremo prisposodobiti situaciju sa Švedskom, ka je u mnogočem jako slična Austriji. Obadvi zemlje imaju otprilike isti broj stanovništva, slično visoki životni standard, dobro organiziranu socijalnu mrižu i dobru državnu medicinsku opskrbu.

Za razliku od Austrije je u Švedskoj jur jako dugo ograničen pristup medicini. 6 medicinskih klinikov trenutno svako ljeto prima 850 študentov, dosle su u Austriji samo 83./84. ljeta primili već od 2000(!) študentov. (Zvana toga imamo još medicinske fakultete u Gracu i Innsbrucku.) Problem izobrazbe valja i za dojuča ljeta. Dokle je u Švedskoj broj mjestov za vježbanje odredjen za 850 študentov, se u Austriji svako ljeto već od 2000 študentov riva na 500 mjestov. To je na priliku slučaj u „interni“. Razumljivo, da samo oko 1% svih študentov u Austriji svoje študije završava za vrime (6 ljet). Prosječno se u Austriji študira medicina 8 ljet dugo, dokle u Švedskoj prosječno tribaju 6 1/2 ljet. Koliko študentov u Austriji napušća študijum medicine se niti nezna, a u Švedskoj već od 90% završava svoje študije. Trenutno Austrija ima oko

23.000 vračiteljev. Od toga je oko 7000 takozvanih „praktikarov“, 10.000 špecialistov i 6000 takozvanih „turnusvračiteljev“. U Švedskoj prakticira oko 20.000 vračiteljev. Svako ljeto nastane oko 1000 mjestov slobodno za takozvane „turnusvračitelje“. Za 1000 mjestov se ali riva 3 do 4 pute već kandidatov. U Beču se sada prosječno čeka oko 6 do 7 ljet(!) na takozvano „turnus-mjesto“, a u Gradišću 2 do 3 ljeta. Situacija se pogoršava od ljeta do ljeta. Najveći broj promoventov medicine se more očekivati za dvoja ili troja ljeta. Kakove mjere su dosada poduzeli da se premine ova situacija? Konkretnih mjerov do dana današnjega nije bilo. U slučaju da se vrijeda ča-to ne poduzme, se situacija sigurno pred 10 ili 15 ljeti neće minjati. Razumljivo, da ovakova situacija med študenti medicine stvara jako neugodnu klimu. Neki su se podali u to,

da po študijumu nečedu djelati kot vračitelji. Drugi se pripravljaju napustiti Austriju i kade-tade drugdir najti namješćenje. A treći se ufaju u vitamin „P“ . . . Zanimljivo, da je u trideseti ljeti isto bio velik višak promoventov medicine.

Mnogi su onda išli uprav u Švedsku (nekoliko sto vračiteljev) i su onde pomagali graditi današnji zdravstveni sistem. Nekoliko 100 ih je išlo u Treti svit (pred svim u Novu Gvineju).

Mjere, ke su neophodne i ke čedu morati navredi zaključiti odgovorni, bi mogle obuhvaćati slijedeće točke: sniženje ključa „vračitelj — pacijent“; zaposlenje vračiteljev kod vračitelja; a u nekom obliku i ograničenje broja študentov medicine. Nadalje bi se sigurno mogli podupirati drugi načini prakticiranja, kot je to jur navada u drugi zemlja, kade vračitelji imaju skupne prakse.

Stanko Horvath

S črnimi prsti do črnih brojev

Čim su u preporodnoj Hrvatskoj imali novi književni jezik, ilirski jezik, su nastojali utemeljiti i vlašću ilirsku tiskaru. Od 1836. ljeta je cijela ilirska štampa bila tiskana novim književnim jezikom. Jur dvoja ljeta kasnije, ada 1838. je pro-radila i nova, vlašća ilirska štamparija — to je bilo pred 150. ljeti.

Gradišćanski Hrvati sada jur šesto ljetu imaju svoj književni jezik, ar od 1982. ljeta imamo svoj rječnik, ki je normirao naš jezik. Analogno po zbivanji u ondašnjoj Hrvatskoj bi normalno jur zdavno bila morala slijediti želja za vlašćom tiskarom, da bi naša narodna grupa procvala na izdavačkom sektoru. Ali gradišćanskohrvatska štampa još svenek izlazi u nimški tiskara, ke pravoda zaslužuju na nami. Kad bi ali naša narodna grupa imala svoju vlašću tiskaru, onda bi ONA zasluživala. Ta dobitak bi opet mogla ulagati u druge izdavačke cilje — a započela bi s tim i svoje djelovanje na privrednom sektoru. Nije rečeno da

Preduvjeti su stvoreni. Prvi korak je načinjen. Potribna je još samo investicija da si Hrvati u svojoj hrvatskoj tiskari budu mogli umazati prste tiskarskim črnilom.

bi se tiskara morala specijalizirati i ograničiti samo na hrvatske izdavačke aktivite, nego naprotiv, morala bi se zeti i za nimške projekte. Mogli bi i mi jednoč profitirati od Nimcev. Zvana toga bi došlo do stvarne suradnje med gradišćanskimi Nimci i Hrvatima. Onda bi se ispostavilo je li Hrvati i Nimci zaistinu mirno skupa živu i u slogi, ča političari u svoji pragmatistički govori običavaju naglašavati.

Ovakova tiskara bi stvorila i djelatna mjesta za Hrvate. Preduvjet za zaposlenje bi naravno moralo biti znanje gradišćanskohrvats-

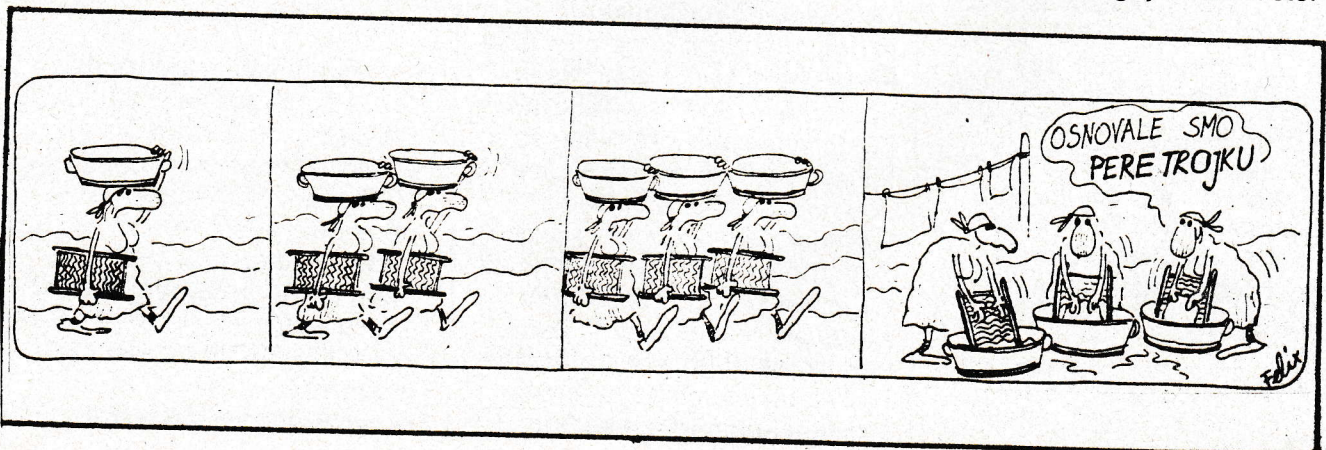
koga jezika. Valjam se, da bi se najednoč mnogi opet za volju vlašće kože predomislili i povrnuli hrvatskomu jeziku. „Trbuhom za kruhom“ bi postali misionari hrvatstva. A to bi i kolektivno jačalo hrvatsku nacionalnu svist.

Vlašćom tiskarom bi bilo već hrvatskoga štiva. Hrvatske novine, na priliku HN ili NG, bi mogle biti opsežnije, ar bi se ti pinezi, ki se sada trošu na dobitak tudje tiskare, svi mogli ulagati u dodatne strani. Hrvati bi Hrvatima sada mogli slati hrvatske božične i vazmene karte, pak i karte prilikom goda ili rođendana, biljete za pir, porod, ali i osmrtnice.

Hrvatskom tiskarom bi mogli samo dobiti, a ništa ne izgubiti. Sa slagarijom Štamparskoga društva je načinjen prvi korak, a čvrsto se ufamo da će slijediti i drugi.

Osnutak „Narodne tiskarnice dra Ljudevita Gaja“ u ilirskoj Hrvatskoj bi mogao uticati i na nas, ar i mi imamo svoj vlašću književni jezik.

Agnjica Schuster

Mate Meršić Miloradić 60 ljet mrtav

Pred 60. ljeti, 15. februara 1928. ljeta je umro najveći pjesnik našega hrvatskoga naroda. Deset dan kašnje su Hrvatske novine oplakale Miloradića u nekrologu „O tužna, o jalna, o strašna smrt“, koga malo niže morete doslovno štati.

Novi Glas će svoj cijeli treći broj, ki će izajti u septembru 1988. ljeta, posvetiti njemu, ki je „... razumom i srcem uslastio svoj materinski jezik i potvrdio i podignuo u vis svoje hrvatstvo, nam na peldu, a Gradišću na diku“¹⁾, ali i onomu Miloradiću, kako ga do sada još nismo upoznali.

O tužna, o jalna, o strašna smrt

Mate Miloradić nam s Bogom daju

Životopis Miloradića je Hrvatom jur poznat. Štali ste ga 1920. leta va „Naših novinah“, kad smo svečevali njevu sedamdesetletnu godišnjicu, štali ste ga i prilikom njeve zlate maše, ka biše 1926. leta — va „Hrvatski Novinah“. Meršić (Merchich) Mate rodili su se u Frakanavi 19. septembra 1850. leta od preštimanah seljačkih roditeljev. Učili su se u Kisegu i Gjuri. Za mašnika posvećeni su na 9. marca 1876; kapelan su bili najprlje kratak čas u Filežu, i onda 2 leta u Velikom Borištofu, zatim su od 1879. leta, ada skoro 50 let, bili far-nik u Hrvatskoj Kiemlji. Ovo su postaje, med kimi je tekal ta nam Hrvatom tako drag, tako rodovit žitak, koga je sada tužna, ta jalna i strašna

smrt tako nenadijano, nam i njim još prezarano presikla.

Ar njim i nam, ki smo je poznali, je ta smrt nenadijano i hudobno došla. Kad smo nekolikimi hrvatski brati — 4 — projduće leto na Matievu bili je pozdravit, onda su se još na nje držali, da kako im je vse zdravo, kot kremen: želudac, i srce, i žile i krv i živci i t. d. Ar oni su zvanaredno spametno i trizno živili.

Alkoholnoga pila nikarkovoga, nigdar, još i na njev god nisu još ni kaplje spili. Na ta otrov tela i duše su bili kruto srditi. I mesa skoro ništ nisu jili, samo rastline, — osebujno su ljubili sadje, a najveć jabuke pak med. Polag ovako triznoga, urednoga žitka je va njih vse bilo zdravo. Nigdar nisu bili pravo betežni. Zano su se još dugoga žitka nadjali, a mi š njimi. Suhi su mer bili kot suha sliva, beli kot

snig, — ali zdravi kot kremen. Prem su jur sada va 78. letu bili, i čuda neugodnostih imali, još nisu mislili va mirovinu pojt. Teško bi je bilo spalo ostaviti ta mili dom, ki im biše kotno sovi kut. Pak je nje sada ta jalna smrt najednoč va večnu mirovinu poslala. Kako je to došlo?

Imali su raspaljenje i ugnojenje žapkov, ali to nij uzrejalo i se nij prepustilo. Ovako je toga otrova došlo va krv, i se je na livoj nogi zdola kolena va jednoj žili frukica krvi sela. Od toga se je noga pod kolenom raspalila i je bolila. Ali zano do petka — 10. februara — su još vsenek obhajali i sv. mašu služili. I petak su se stajali, ali od velike boli su najzadspali na stelju. Sad su se počeli vraćit.

Vračitelj je beteg dobro spoznal — trombus va žili — v trih tajednih moru ozdravit, ali ako ta sedena krv po žilah bižeć kod srca ili pluć ku važnu žilu zatvrđi, začepi, je ovde i nagla smrt. A kod njih biše ovo gorje.

Pandiljak su je jur bili iz Gjure pogledati veleč. gosp. Prikoszovich Jandre. Va razgovori su vreda ravno rekli: „Duhovniki smo, nekamo se norit: finis adest, konac je ovde“. Sad su ada ćutili, da ćedu umrit. Drugidan, utorak 14. su načinili teštamenat. Za istinu lip; vse su ostavili na jedan sirotski stan — kade ubogi Kemlje budu mogli

¹⁾ Nikola Benčić u uvodu knjigi „Mate Miloradić, Pjesme“, Željezno 1978.

dostojno prebivati. Na ov plemeniti cilj ada vse. Zato pogreb neka bude prost, prez vse pompe, da čim več ostane ubogim. „Va najstarijoj reverendi me zakopajte. Pak Vi — Prikoszovich — me zakopajte po našem“ — to je po hrvatsku. Ar va njevoj ešperešiji nij hrvatskoga duhovnika. Dali su dozvat prepostavnost opčine i njim mnogo dugovanje za lapfe, tobre — razvezali. Onda su se spovidali. „Pričestit i uljevat čedu me jutro“. Ali kad su gosp. Prikoszovich prohajali i vidili, da jako slabu, su doma-ćim narućili, neka je još zvečera ugrsko-kiemljanski farnik pričestu i uljuju. I kad su zvečera u 8 urah došli, su se čudili: „Zač jur sada, k noći, mer još ne ću umrit, mer ću se jutro.“ Pravoda su va vse rado privoljili. Kasno zvečera su još skurili jedan cigari i slatko pojili jednu jabuku. Ovo biše njeva jedina nasladnost.

Oko dvanajstih su silom radi, da podvarateljica ugasi lampuš, da ide na počivak. „Ne, ne, Vi ste betežni, ja ću Vas dvorit“, i je ostala kod njega. Pred dvimi urami je nje velika slabost napala.

„Hodmo počivat!“ — Ovo im biše zadnja rič. Onda su njeva tako zgovorna usta zanimila. Nažgu im svetu sviću ter im ju va ruke vržu. Sami je već držat ne moru. Po jako kratkoj agoniji vse redje dišu, i zadnjič zdahnu ter dušu spustu.

Ovako su dokonjali svoj nemirni, mučenički, plemeniti žitak. Svoj razstanak su jur pred 13 leti zjačili:

Mate Miloradić nam s Bogom daju

Čas prohaja, moć mi gine,
Jur na kraj dospiva put!
Smrt se pašći da prekine
Žitka preju, paočine,
Žitka radost, jad i trud!

Ča uz zibku majka spiva,
Spuni malo nam život!
Ah, nij tomu majka kriva,
Nego svit i ćut kanljiva
Siplje plive nam na grot!

Kot je bilo, ostat mora,
Svit je čudan kolobar! . . .
Mladost slipa, mladost nora,
Strat te gledam prez zastora,
Još te ljubim, sied i star!

S Bogom, s Bogom, lipi, zlati,
Ah, prekratki mladi čas!
Danki vedri, sni krilati,
S cviećem smo si sestree, brati
S cviećem, ko već ne će cvast!

S Bogom, s Bogom kanljivi,
Kruti ljudi, kamen svit!
Najde se, dokle smo živi,
Zrno ko va pustoj plivi,
A po smrti ča će bit?

S Bogom, s Bogom dobre duše,
Priatelji, o mali broj!
Verni, kad nam zima puše,
I kad puca tlo od šuše . . .
Na ljubavi hvalim vsoj!

S Bogom, s Bogom, duše hude,
Nepriatelji, velik broj
Ne hitajte na me grude,
Ča je bilo, neka bude! . . .
Ja odhajam na pokoj!

S Bogom, s Bogom, zviezda zgora,
Rimska Staza, Košci, Rak!
K vam zagliedam zvečer s dvora
Od prostora do prostora . . .
Sada griem na počivak!

S Bogom, s Bogom, loze, lugi,
Jelva, breza, stari hrast!
Rado sam u vašem krugi
Dan prebival, lietni, dugi,
Gliedal srne plaho past!

S Bogom, s Bogom, tiha voda,
Voda bistra, naš Dunaj!
Uz sunašce od zahoda
Rado sam te gledal s broda,
Kad je cvital misec maj!

S Bogom, s Bogom niski krovi,
Selo moje, tihi dom!

Kut ste mi kot noćnoj sovi,
Ka va škadnji miše lovi,
Dan i noć uz lim i lom!

S Bogom, s Bogom moje knjige!
Niste vsake lom i lim!
Nike ste mi sladke brige
Druge lizte na talige,
na oganj va peč i dim!

S Bogom, s Bogom, moje ptice!
Vsaka ste mi mili gost,
Palčaci i siničice . . .
I škrljunci, ćučurice . . .
Kad vas trapi zimski post!

S Bogom, s Bogom vrt zeleni,
Vse travice, vsaki cviet!
Vse vas poznam po imeni,
Vse ste bile drage meni . . .
Glete, sad sam star i sied!

S Bogom, s Bogom, još neg tebi,
Oj Pegaze! konjić moj!
Miruj, miruj, već ne grebi . . .
Mir pristaje staroj gebi . . .
Žar zaspan je moj i tvoj!

Mi znamo, va tom smo uvereni, da čedu naš veliki Pokojnik živiti u srcih i pameti hrvatskoj, doklegod bude ki Hrvat u naših krajih.

Čuda i premnogo si nam zela, kad si sviću našega najvećega Pesnika-Peljača ugasila, — o tužna, o jalna, o strašna smrt! Mm.

Rješenje kviza DA ili NE

1. Da — 2. Napoleon — 3. Da — 4. U Zambiji — 5. 300.000.000.000 litrov — 6. Otprilike 40 metarova — 7. Scipion Afrički — 8. Ne. Mladenci su se za vrime naseljavanja SAD s koli na ki je bilo nakladjeno zdomi dano dugovanje (miraz) odvezli iz roditeljskoga doma. S kol su, u trenutku kad su se zvezli, hitali neka stara dugovanja kot simbolični znak je završen stari čas i da počinje novo životno razdoblje. — 9. Egipćani.

Rješenje Dopunjaljke
Jeruzalem, Kalvarija

Biblioteka 87

Nekoliko tisuć knjig i knjižic su Gradišćanski Hrvati izdali u svojoj 450-ljetnoj povijesti. Izdanja, ka su izašla do 1921. ljeta momentano išće i popisuje mr. Ludvig Kuzmić, bivši potpredsjednik HAKa. On piše retrospektivnu bibliografiju Gradišćanskih Hrvatov. Još ovo ili dojučer ljeta bi mogli držati ovo veliko djelo u ruka. Ov projekt je naime zabilježen u kulturnom ugovoru med Gradišćem i SR Hrvatskom. Svidočiti će, koliko ljubavi, aldovnosti i strpljivosti su Hrvati, pojedinci trošili za svoj narod. Zdignut će ali i kabao, ki je do sada zakrivao duhovitost, kreativnost, mudrost, stvaralačku energiju i pisateljsku žicu maloga naroda u dijaspori. Gledeć prošlost ali nesmimo zabiti ljude, ki danas špiču pero, troplju svojim prsti po tastaturi pisaćih strojev, ki pošalju svoju maštu, fantaziju na Parnas, odnosno ki vadu iz narodnoga zdenca rič za ričom, rečenicu za rečenicom i ju uljavaju u hrvatsku knjigu. Napisati knjigu je danas sigurno isto tako teško kot pred 50-timi ili 100-timi ljeti. Zato se moremo gizditi i sa svimi onimi, ki su na peldu lanika izdali hrvatsku knjigu. Da je lanjska litinja bila plodna moremo viditi po popisu i opisu knjig, ke su izašle 1987. ljeta:

Michael Ricketts

Godina / kiša

prevodili: *Mate Kliković / Joško Vlašić*

24 strani, bogato ilustrirano, broširano

Mladost, Zagreb

Ova slikovnica služi predškolskoj dicit za proširenje fonda riči. Ona ali i pomaže roditeljem, da svoju dicit nauču hrvatsku terminologiju u vezi s kišom, godinom. Vokabular nije normativan. Za pojedine pojme su otiskani u

Gradišću poznati izrazi, tako da slikovnica zrcali bogatstvo gradišćanskohrvatskoga jezika.

Kaan / Niegl / Pluhar

Ja znam ki mi pomore / Ich weiß, wer mir hilft

prevodio *Franjo Franta*

36 strani; 17 ilustracijov u boji;

vezano špiralom

E. Rötzer—naklada, Željezno

Poučna slikovnica za prometni odgoj s malim glosarom. Knjiga s nimškim tekstom je izašla jur u 6. nakladi. U sedmoj nakladi su dotiskali hrvatski tekst. U jezičnom pogledu se knjiga ne naslanja na gradišćanskohrvatski standard.

Franjo Franta / Oto Strobl

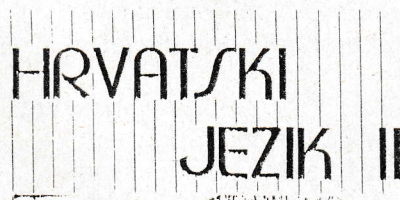
Mi jačimo

pjesmarica za prve četire razrede osnovne škole

95 stran; 70 napjevov, jačak s gajdami; 55 ilustracijov od *E. Morawitza* i *C. Pallitscha*; broširano

E. Rötzer—naklada, Željezno

U pjesmarici su otiskane u glavnom nove kompozicije na tekste gradišćanskohrvatskih piscev. Oto Strobl je uglazbio pretežno Leopoldove i Frantine, ali i Miloradićeve stihe. Knjigu moru upotripljavati u škola pri muzičkom odgoju.

Anton Mesner / Mirko Berlaković /

Štefan Karazman / Mate Palatin

Hrvatski jezik II

169 strani, bogato ilustrirano, fotokopirano izdanje

Ovo je drugi svezak školske knjige za podučavanje hrvatskoga jezika na glavni škola. Potriboća knjige se more viditi potom, da izdavači nisu čekali dokle se more tiskati ov udžbenik.

Elizabeta Palković

Wortschatz des Burgenländischkroatischen

mit einem Vorwort von *Josef Hamm*
Schriften der Balkankommission
Linguistische Abteilung 32

256 strani; broširano

Naklada Austrijanske akademije znanosti, Beč

Ova znanstvena publikacija je zapravo dijalektološki rječnik gradišćanskohrvatsko-nimškoga jezika. Sadržava oko 25.000 gradišćanskohrvatskih riči. U dosta polemičnom predgovoru pisac razlaže razlike ovoga rječnika od opširnijega „Gradišćanskohrvatsko-hrvatsko-nimškoga rječnika“ koga momentano sastavljaju jezikoslovci u Gradišću i Zagrebu.

Jasna Tomičić (za izdavača)

Ilirski pokret i Hrvati u zapadnoj Ugarskoj / Die Illyrische Bewegung und die Kroaten in Westungarn

118 strani; bogato ilustrirano;

broširano

izdavač: *Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb*

Katalog istoimenoj izložbi ku su kazali u Zemaljskom muzeju u Željeznu. U dvojezičnom izdanju je dr. Nikola Benčić dao pregled o narodnom pokretu kod današnjih Gradišćanskih Hrvatov. Točno popisano je i 275 eksponatov izložbe iz Hrvatske, današnjega Gradišća i Beča.

Erih Novosel

Spašeni pogled

38 strani, 29 reprodukcijov slik broširano

vlašća naklada, Beč

Bogat, četverbojni katalog je Erih Novosel sastavio prilikom svoje izložbe u bečanskom Thesaurus-hramu. Akademski slikar se ovim izdanjem ne predstavlja samo kot izvrsni slikar, nego i kot pripadnik hrvatske narodne grupe.

Petar Krstičević

Calendarium defunctorum parochiae Kethely / Kalendar mrtvih fare Ketelj

393 strani, broširano

izdavač: fara Ketelj

Svakomu danu ljeta je posvećena jedna stran, na kojoj su popisani ljudi iz Ketelja, Marofa, Rorigljina, Širokanov Ključarevcev, Poljanac i Dorname, ki su umrli od 1786. ljeta do danas. U kalendaru je i dosta slobodnih redov, za popisane imena ljudi, ki su umrli. Iako je ova knjiga na naslovnoj strani i hrvatska, se ova dvojezičnost u samoj knjigi nažalost ne more najti.

Leo Stubić – A. Živković

Gradišćanske hrvatske žene u službi crikve, škole i narodnosti

Leo Stubić / E. Živković **Gradišćanske hrvatske žene u službi crikve, škole i narodnosti**

64 strani; mnoge slike; četverbojni omot, broširano
izdavač: mr. dr. Leo Stubić u vlašćoj nakladi

Autori portretiraju 18 Hrvatic čije zasluge su širenje vjere i gajenje hrvatskoga jezika. Nabrojene su i aktivistkinje katoličkanskoga ženskoga pokreta u Gradišću, hrvatske žene koje su primile crikvena odlikovanja, a u posebnom odlomku se autori bave i s Marijinom Legijom.

Gidi Živković
za mladinu

mladomašnik govori mladim ljudem
72 strani; 27 slik; broširano
izdavač: mr. dr. Leo Stubić u vlašćoj nakladi; Vulkaprodukt
Zbirka vjerskih člankov, pre-

mišljanj i razlaganj, ke je pisao Gidi Živković u Crikvenom Glasniku Gradišća u rubriki „za mladinu“. Knjiga sadržava i kratki opis autorovoga domaćega sela (Stinjački Vrh) i domaće fare (Stinjaki). Zabilježeni su i duhovnici kot i redovnice stinjačke fare.

Joško Preč

Marija

84 strani, broširano

izašlo u vlašćoj nakladi

Knjiga sadržava meditacije o Blaženoj Divici Mariji

Leo Radaković (urednik)

Marktgemeinde Güttenbach / Trgovišće Pinkovac

240 strani; hrvatski dio: 50 strani; bogato ilustrirano, mnoge statistike; broširano

izdavač: Trgovišće Pinkovac, tiskano u Željeznu

Hrvatski dio knjige je u stvari sažetak opširnoga nimškoga dijela, iako se u pisanju o crikvi i kulturnom žitku u Pinkovcu moru najti i nove informacije. Zanimljiv je na peldu popis običejev u Pinkovcu. Knjiga je prava seoska kronika, za koju je dr. Robert Hajszan napisao povijesni dio.

Franjo Franta

Štikaprnske povidajke / Steinbrunner Sagen

40 strani i 8 strani oglasov; 22 fotoslike, 2 ilustracije

E.Rötzer-naklada, Željezno

Tri povidajke i jednu narodnu jačku od Nadoša grofa je autor skupasložio u ovu knjizicu. Otiskan je i završni prizor tragedije Stanićeva Dorica, koju je napisao pokojni dir. Franjo Palković na temelju štikaprnske povidajke. Svi dijeli knjige su prevedjeni u nimški jezik.

Gerhard Neweklowsky / Károly Gaál

Totenklage und Erzählkultur in Stinatz

Wiener Slawischer Almanach, Sonderband 19

362 strani, 9 ilustracijov, broširano
izdavač: Institut za Slavistiku, Beč

Dvojezična knjiga sadržava javkanja i povidajke, pelde iz Stinjakov. Ona je dokumanat narodnoga dobra Gradišćanskih Hrvatov. Ujedno nas ponuka i na misao, da je i u drugi hrvatski seli postojala bogata poviđačka kultura, koju su ljudi ali dijelom zarušili, zahitili, zanemarili i pozabili. Skupa s knjigom *Erzählgut aus Stinatz* istih autorov, daje i bogat kip o prošlosti hrvatskih Stinjakov.

Augustin Blazović

S licem prema narodu

103 strani; 7 drvorezov Tome Rešetarića; broširano

41. (a ne kako se krivo piše 61.)

knjiga Hrvatskoga štamparskoga društva, Željezno

Treta zbirka Blazovićevih pjesam zrcali njegovu ljubav prema narodnoj grupi, materinomu jeziku i hrvatskomu melosu. Ta ljubav žarko gori istotako na Veliki petak kot i na vazmeni svetak.

Ana Šoretić

Sanje i ufanja / Träume und Hoffnungen

126 strani; 20 ilustracijov od Volfganga Horvatha i Hanza Pauschenweina; tvrdi uvez

Naklada Nentwich-Lattner, Željezno

U svojoj prvoj knjigi se izvrsna dramatičarka i autorica crtic i pripovjetkov predstavlja od nove strani kot pjesnikinja. U svoji pjesma, ke su otiskane u nimškoj i hrvatskoj verziji autorica kani predstaviti svoje sanje i ufanja u bolju budućnost.

Feri Sučić (urednik)

Kalendar „Gradišće“ 1988

ljetopis Gradišćanskih Hrvatov

217 strani s dodatkom od 12 oglasnih strani; bogato ilustriran; broširan
42. knjiga Hrvatskoga štamparskoga društva, Željezno

Po mnogoljetnoj pauzi kalendar — najtiražnija ljetna knjiga Gradišćanskih Hrvatov — opet ima i poseban dio za dicu s 13 člankov. U kalendaru je publiciralo 28 autorov svoje članke ili pjesme. Anton Leopold je opet sastavio ganjke, a Štefan Gregorić kalendarium.

VISOCKIJSKI

u svitu mitos, a kod nas — nepoznat

Kad gdo svečuje svoj pedeseti rođendan se veli, da je u najbolji ljeti. Pred nekolikimi tajedni bi jedan človik svečevao ta jubilej. U Sovjetskom Savezu je jur zdavno postao legendom, mitom, a kod nas je skoro nepoznat: Vladimir Visockij. Svečevao bi ga, da još živi.

Fakti i podatki biografije Vladimira Visockoga su brzo nabrojani: rodio se je 25. januara 1938. ljeta u Moskvi kot sin prevoditeljice i oficira Črljene Armije. Po nimškom napadu na Sovjetski Savez pobigne sa svojom majkom iz Moskve i se do konca boja zadržava u južnom Uralu. Od 47. do 49. ljeta živi sa svojim ocem i njegovom drugom ženom u Nimškoj, u sovjetskom garnizonu Eberswalde. Po povratku u Moskvu pohadja sridnju školu, ku završava 55. ljeta. Študium na

institutu za gradjevinstvo ostavlja po prvom semestru i se zapisuje u kazališno odilenje študio-škole na moskovskom „teatru umjetnikov“, ku 60. ljeta uspješno završava. Po nekoliki slobodni angažmani u „Puškin teatru“, u „Minijaturskom teatru“ i po prvi pokušaji kod filma, se Visockij 64. ljeta pridružuje novo utemeljenomu „Taganka-kazališću“, ko je od početka do svoje emigracije peljao režiser Jurij Ljubimov. Do svoje smrti 25. julija 1980. ljeta je Visockij glumio na pozornici „Taganke“ već od 20 različnih karakterov — svoju, najobljubljeniju ulogu, naime danskoga princa Hamleta, je predstavljao 218 puti. Premda je suradjivao pri 26 filmov i je djelao za radio, je nastao popularan zbog svojih pjesam, ke je sam napisao i uz pratnju gitare sam jačio. Jur za vrime svojega žitka je

Visockij bio legenda, a kad je 80. ljeta u starosti od stoprv 42 ljet umro, je potpuno postao mitom.

Premda Visockij nikada nije bio idol određene grupe ili određenoga sloja, ga u Ruskoj svi poznaju. Rukom pisane kopije njegovih pjesam se dalje davaju kot najveće dragocjenosti, a poki-dob da su njegove ploče — te, ke je uopće smio izdati — prešane u jako maloj nakladi, neki poduzimaju sve, da dojdju barem do jedne od tih pločov ili do jedne od stoput kopiranih snimkov njegovih koncertov. Analogno „samizdatu“ — to je u Sovjetskom Savezu nedoslobodjeno izdavanje u vlašćoj nakladi — se danas govori o takozvanom „magnitizdatu“, publikaciji magnetofonom ili rekorde-rom. Na takov način su milionkrat kopirane njegove

pjesme, iako u čemernoj kvaliteti, ipak su dospile čekajućoj publici, a da vlast nije mogla prepričiti ili kontrolirati distribuciju kazetov.

Visockij je jačio svoje pjesme zvećega u privatnom, ili bolje rečeno ne u javnom krugu, u fabrika polag pozivov djelačev, u foaje-u „Taganka-teatra“ po predstavi, u različni klubi i u stambeni zgrada. Javni, nazvišćeni koncerti u veliki dvorana ili u stadiji, ke bi lako bio s ljudi napunio, su mu se nek jednoč ili dvakrat dopustili. Njegovi ljubitelji su vlasti jako zamirali to potlaćenje, ali morebit Visockij nikada ne bi bio dostignuo takovu popularnost, da ga je vlast podupirala.

Kakove pjesme je ada Visockij pisao i jačio, da su se ga oficijelni zastupniki države bojali, da su ga tako zatajivali? On sigurno nije bio to, nač se kod nas u Zapadu veljek misli, kad se govori o ruskom umjetniku. On nije bio disident. Preveć je bio vezan uz rusku grudu, uz ruske ljude, nego da bi bio mogao živiti drugdir. Zbog toga nikada nije otvoreno oponirao sistem, premda je bio jako kritičan i hrabar. Cio život je balansirao na tankom užu: njegova savjest je potribovala istinitost i iskrenost, a sistem je potribovao hvalospjeve komunizmu.

Istina, to je za ruskoga človika mirilo, kim prosudjuje pjesnika. „Pravi“ pjesnik je ta, ki govori „istinu“. Po naši kriterija, polag kih se umjetnost u prvom redu ocjenuje estetski, je teško za razumiti, da je istinitost esencijalni faktor umjetnosti. Vjerovatno je ta stav posljedica društva, u kom se svakidanji realitet od proklamiranoga tako bitno razlikuje kot u Sovjetskom Savezu.

Kade istinitost toliko znači, stoji sadržaj, tema, misao u

prvom planu. Oblik, forma se povlaćuje u pozadinu, ona služi samo transportiranju i pojaćanju sadržaja. Čudakrat je Visockij opominjao da namjerno izmišlja jednostavne,

Pjesma o zemlji

Gdo je rekao: sve je pogoreno, nekate već taknuti sime u zemlju!

Gdo je rekao, da je zemlja umrla?

Ne, ona se samo ponekad zvruća.

Zemlji se ne more prepovidati da rodi, kot se ne more niti iscrpiti morje.

Gdo je provjerio, da su zemlju požgali? Ne, ona je počrnila od tuge.

Kot rizotine su striljački šanci, školje otvorene kot rane. Razgolićeni živci zemlje poznaju nadzemaljske muke.

Ona će podnositi sve, ona će preživiti. Ne broj ju med lazare!

Gdo je rekao, da zemlja već ne jači, da je zamukla navjek?

Ne, zadusujući stenji i gluši iz svih svojih ran i pući. Ar zemlja, to je naša duša, a duša se ne razgazi čizmami.

Gdo je rekao, da je zemlja umrla?

Ne, ona se samo ponekad zvruća.

još i primitivne melodije i ritme, tako da ne bludu tekst.

U informiranju je Visockij vidio svoju ključnu zadaću. U nekom pogledu je on naprik-

zeo funkciju popularnoga kolumnista, ki svoje članke ne objelodanjuje u novina, nego je jači u svit. On je badnuo rane modernoga sovjetskoga društva, popao vruća željeza, ka su pred desetimi i dvajsetimi ljeti bila apsolutno tabu, ka se nikad nisu spomenula u sovjetskoj štampi. Mihail Gorbačov je, otkad je došao na vlast, počeo kampanju protiv alkoholizma. Visockij je jur u šezdeseti ljeti njegovimi pjesmami drastično predoćio zapušćenost i nevolju, ku prouzrokuje ta droga. Ljubav, šport, uza, ekspedicije u sve-mir, televizija, boj, djelo — kumaj ka tema, ku bi Visockij obašao. Njegovimi pjesmami je nacrtao živ i šar mozaik današnjega ruskoga društva, a to već s nutarnjega, nego s vanjskoga gledišća.

U pedeseti ljeti je u Sovjetskom Savezu odrasla generacija, ka već nij svisno doživila i pretrpila Drugi svitski boj. Generacija, ka se je znala slobodnije pominati o povijesti, nego svoji oci. Hruščovov govor prilikom dvajsetoga partijskoga spravišća ruske Komunističke stranke 1956. ljeta je signalizirao konac Stalinove ere i je upeljao takozvanu periodu „talenja“. Kot i dandanas pod Gorbačovom, se je ončas širilo ufanje za liberalizacijom u cijeloj Ruskoj, a osebužno mladina je čekala na promjene. U tom času su se vraćali tisući iz Stalinovih uzov i logorov i su doprimili sa sobom svoju subkulturu, svoje pjesme i svoj žargon, ki se zove „blatnoj jazyk“, to je jezik galženjakov. Ta grubni, direktni žargon je čuda bolje odgovarao životnomu ćutenju mladih, nego patetićni, zloupotribljeni i šuplji jezik državnih leaderov. Napuhn timeričam političkoga i kulturnoga peljaćtva Visockij i njegovi tovaruši već dugo nisu vjerovali, zato su si posvojili govor tih povratnikov, da s njim sastavu vlašće pjesme.

Njegovi prvi pokušaji kot pjesnik i pjevač se naslanjaju na stil „blatnih pesanji“, pjesam galženjakov. U nji Visockij opisuje žitak falutov, kradljivce, kopačev zlata, privremenih djelačev, alkoholičarov, pijancev, sandlerov. Ali ne samo kod sadržaja svojih pjesam se drži prostoga naroda: i na glazbenom polju njegova djela crpu iz tradicije usmeno daljedane narodne umjetnosti. Čudača u njegovi pjesma spominja na takozvane „častaške“, dvo- ili četveroredne instant-pjesme grubno-erotičnoga ili političkoga sadržaja s jednostavnim rokom i ritmom ruske varijante nam znamda bolje poznatih irskih limerikov. Visockij nij prekoraknuo granice prostoga jezika, koga svaki razumi, nego je pokazao kakova moć leži uprav u nefinom govoru od ceste. Kot velik broj svojih sugradjanov je imao skoro erotičan odnos prema svojem materinskomu jeziku: čutljivost i senzibilitet se pokazuje u njegovi izbrušeni stih i isto kot i u velikom broju igar s riči.

Ideju, da sam pjesnik jači i predstavlja vlašće pjesme, rodio je za 14 ljet stari kolega Visockoga, Bulat Okudžava. Koncem pedesetih, početkom šezdesetih ljet su se pojavile takozvane „avtorske pesnje“, ke su nastale u najkraćem času jako popularne. Slično kotno kod francuskih šansonjerov ili nimških kantautorov, isti človik piše tekst pjesme i muziku i nastupa pred publikom. Uski i direktni

kontakt s ljudi, mogućnost variranja u repertoaru predstavlja jednu od tajnov fascinacije najznačajnijih zastupnikov ruske „avtorske pesnje“. Ča je Robert Rošdestvenskij pisao u predgovoru 1981. ljeta u Visockij-antologiji s naslovom „živac“, valja ne samo za Visockoga, nego za sve pjesnike-pjevače u tradiciji Okudžave: *More se reći, da su bila vrata u njegov stvaralački laboratorij uvijek širom barom otprta. On je svenek agirao pred očima svih, svi su skupno doživljavali njegove grandiozne trenutke isto kot i njegova razočaranja, njegovu samosvist isto kot i njegove dvojbe. Nikad nij jačio svoje pjesme s odzgor, nikad se nije pravio uzvišenim. Pozornica za njega nikad nije bila podijum, ki bi ga zdizao prik drugih, nego jednostavno mjesto, kade su ga svi bolje vidili, zapravo njegovo „djelatno mjesto“.* Tim neposrednim kontaktom je autorska pjesma obašla dužički i teški put, ki kod pjesme obično pelja od autora prik redakcijov, nakladov i cenzure do šitelja. Ona se direktno obraća na publiku, a da nijedan nij mogao zabraniti izdavanje ili kontrolirati sadržaj.

Iako je Visockij umro s 42. ljeti, njegova smrt nij došla čisto nenadijano. Vračitelji su mu prorokovali srčani infarkt, ali on ipak nije htio prestati s djelom. Za vrime njegovih zadnjih Hamlet-predstavov je liječnik stalno bio pripravan da mu priskoči u slučaj

nevolje. Na koncu je Visockij mogao glumiti još samo uz pomoć medikamentov. „Biti ili ne biti“, ta klasična izreka iz Shakespearove drame je za Visockoga već bila, nego rečenica, ku je dan za danom sprogovarao na pozornici. Ona je uopće i metafora za sudbinu ruskih pjesnikov, čiji život je jur svenek bio jako ugrožen. Tako su Puškin i Lermontov u mladi ljeti poginuli u duelu, Jesenjin i Majakovski su završili samoubistvom, a koncem tridesetih ljet je Stalin dao umoriti uz druge intelektualce i nekoliko tisuć piscev. Polag ruske tradicije je pjesnik jur uvijek bio ta, ki kot mučenik na mjesto ostalih za cijelo društvo trpi i izvojuje prava. Visockij je tu zadaću, ili recimo bolje: tu dužnost prema svojem narodu tako angažirano ispunio, da su ga jur davno zdignuli u staliž nadčlovičjega biča, u panteon idolov. Demonstrativno ga je režiser Nikita Mihaljov prilikom pokopa Visockoga zvao *narodnim umjetnikom Sovjetskoga Saveza*, to je zapravo najviša titula, ku sovjetska vlast dodiljuje komunističkim umjetnikom. U jednoj od svojih prik 600 pjesam je Visockij jur davno bio formulirao svoj credo, za koga je onda konačno i dao svoj žitak: *samo ta, ki tragično umira, je zaistinu poet!*

Vladimir Semjonovič Visockij bi 25. januara bio svečevao svoj 50. rodjendan. Svečevao bi ga, ako bi još živio.

Fredi Hergović

Noćni gost na hruški

Marko Levićev je bio zaljubljen u Jelku Zorkinu. No on nije imao kod svoje svitile zvijezde najbolje sriće. Svenek je imao koga konkurenta. Ar divojka, ka je bila još dosta mlada, se još nije mislila odati. Ona je imala već prijateljev, ki su njoj udvarali. Sada jednoga, onda drugoga. Ovako je bila ona i k Marku naklonjena, ali nije se htela uza njega stalno vezati, nego ga je mučila vječnim čekanjem.

Jednoć u lipoj zvjezdanoj noći hotio je Marko poiti k Jelki „selo“. Ali nekako mu se je činilo, da nije doma. On je kratko zaslušivao pred kuhinjskim vratima, da bi znamda čuo iznutra nje glas. Ali kad toga nije bilo, sporazumio se je tim mišljenjem, da je ona znamda kamo prošla i da će se kasnije opet domom vratiti.

Kad je on u škuroj noći obajao oko Zorkinoga stana, opazio je, da stoji jedno hruškovo stablo ravno pred oblokom one hiže, u koj je Jelka htela spavati. On je u svojoj mladenačkoj obisnosti pokušio splazniti gori na stablo. A to nije teško išlo, ar je bilo drivo kitnasto, a uz stablo su bile nagnute i školice. U to vrijeme su zrejele hruške, ter su znamda hteli dnevno trgati on sad ki je bio zreo. Marko se je na stablu lipo usadio med dvi jake kite, kade je našao dobro i čvrsto sidilo. U žepu je imao malu žepnu lampu, kom je posvitio nutar u sobu. Na obloku su nemer bili zastori, ali nisu bili skupa zategnuti. Naredno i zbog toga ne, ar se nikada nije računalo tim, da bi s one strani vrta mogao koč gdo gledati u sobu.

Junaku je jur bilo nekako neugodno na stablu zgora. Ne bi li znamda bilo zgodnije divojku čekati pri ulazu u stan? Ar ako bi njega ovako

opazili, mogli bi mu zamirati, da se je uškuljao kot kakov tat ili špijun u stan, ili da je došao hruške krasti. No sada je on jur zgora i mora ovu „komediju“ igrati. Morebit bude mogao viditi, ako bi njegova Jelkica s kim drugim sprohodnikom domom došla.

Ali nije bilo tako. On je vrijeđa čuo škripati putnu ljesu i po pjesnatom tlu dvorišća su šumili laki koraki vitke divojke. On se tako neće pokazati, ar bi onda uvadio svoje slučajno shranišće, koga će se on moć i drugda koristiti. Divojka je bila sama, ča je njega smirilo i veselilo. Vrijeđa se je upalila svića u nje sobi. On je mogao pri svitlini lampe sve dobro viditi, ar divojka nije skupa potegnula zastore. Ona je odložila malu košarkicu, u koj je imala — kot je on mogao opaziti — pamuk pak nešto naštrikano. Znamda je bila kade kod susjedevih ili kod ke družice, kade je poslovala oko štrikanja.

Onda je ona raspravila svoju stelju i počela se svlačiti. A pri ovom raspravljanju je on pravo uživao, kad je mogao ovako tajno gledati svoju sjajnu zvjezdicu. Ončas se naime divojke nisu nosile ovako „pol po mušku“ s plundrami, s hlačama u čizme, kot se to danas vidi, nego ončas su divojke ljubile jako ženstvenu, femininu opravu, kot to haljicu, kljat i drugo. Jelka si je svlikla kljat-haljicu i sazula si cipele, tako je stala još neko vrijeme u takozvanoj šnicki, ča je bila zdojnja oprava. Šnicka je bila lipa i dražesna podhaljina, od rozečke boje, lako karirana s lipo našitim črljenim zubicama na skutu oko nje kolen. Ovako je ona izgledala neobično lipo, dražesno i romantično, da je junačko srce jače

kucalo, oči kipili od zadivljenja i sline mu curile od uživanja. Ovako on nju još nije vidio i ov divni prizor ostati će njemu cijeli život u spominanju. Ona, krasna, vitka i razvlasana, izgledala je šikana kot srna i čarobna kot lozna vila ili kot nježni ružičasti cvjetić briske u rano protuliće. On bi najvolio kroz oblok k njoj nutar skočiti, nesmi se ali javiti . . . Škoda samo, da je sada ovako kasna noćna ura i ov prekrasni prizor će vrijeđa skrsnuti iz te seoske pozornice!

Kad je divojka ugasila lampu i povalila se u stelju, spustio se je junak pazljivo iz stabla doli. No za pozdrav dostao je on jednu po glavi . . . Ča bi to moglo biti? Jedna velika hruška je uslijed uzdrmanja grane zgora njega pala doli i je bugla ravno na njegovu glavu. On se je na hip prestrašio. No ali glava mu je ostala cijela.

On je bio diboko zamišljen i ganut od toga neočekivanoga prizora. Ej, sada je on našao neko lipo mjesto, kamo će on još koč splazniti gori! Putem mu nije dalo mira, mora poiti još malo u krčmu, da onde s jednim vrčem hladnoga piva ohladi svoju razvrucanu krv i da se malo smiri. Ovde je diboko mislio i mislio prik svega pred kratkim proživljenoga. Iz tih misli je pak dozrejala jedna mala pjesmica, ku je pak velje napisao na jedan otpadjeni papir. Ovde na kraju tako jedna kitica, ku si je on sve do danas zapamatio, iako je od toga prizora prošlo jur kih četrdeset ljet:

Na visokoj staroj hruški
Čući noćni čuvar muški,
Junak mladi, v kiću zgubljen,
Vas zamišljen i zaljubljen,
On iz stabla doli gleda:
Če li roža dojt vrijeđa?

Anton Leopold

postmoderni

jednoga dana je bio takov izraz. dvi jedno-stavne, gustokrat upotrijebljene riči, ke more svaki človik svaki dan sto puti čut. one nisu bile ništ zvanarednoga: broj jedan stoji na prvom mjestu dužičke kolone cijelih brojev, jednako-pravan s drugimi, samo malo glajnniji nego ostali; dan je ostao do tretoga tisućljeća fundamentalna kategorija človičanstva, niti francuska revolucija niti teorija relativiteta nisu mogle smanjit njegovo značenje, nasuprot: jedino srijeda se je uspješno, a to skoro isključivo na nimškogovorećem prostoru suprotivila monotoniji svakidašnjice.

od toga svega on ništ nij znao. ipak ga je sve-nek zabolo, kad je čuo, da se te dvi riči u genitivu jednine, jedna za drugom, sprogovaraju. nehoteć je u glavi nastavio rečenicu, nij mogao drugačije, premda se je tomu suprotivio. čudakrat nij ostalo-kod same predodžbe: te dvi riči su u njemu isključile mehanizam ki se je, od njega neopažen, odvijao s neizmjernom brzinom i na čijem kraju je osmerica manjkajućih riči rivala iz njegovih ust van, izviralala kot bistra, tisućljeća u brigi počivajuća i človičja ćutila oživljavajuća mineralna voda.

kad je bio sam, je to bilo svejedno, ali on se i u društvu nij najzad držao, nego je htio, glasno brbljajući, prekidat govorača. zblud, koga je obično spravljao med onimi, ki ga nisu poznali, se je htio vrijeđa pretvarat u zamiranje, ar se je htio zavest, kade je nek bilo moguće. nij mu išlo za to da zbrušenim vicom posvoji neke smihe, ne, on je jur bio tim zadovoljan da dâ nešto past ili, kot je on to nazivao, da baca ikre. obavljat potripčinu, su to nazivali drugi, čim nisu imali tako nepravo, ar on je kanio, on je morao ostavljat slijede, označivat svoj rejon.

kočtoč, jako rijetko, kad je htio opažat mučeno lice prijatelja, se je dao tako diboko ganut, da je odmah zamuknuo. premda je i nadalje bio osviodočen, da njegove asocijacije predstavljaju priminjen kreativitet, a ne metodu umaranja živcev, je u takovi situacija obladao zadnji ostatak sućuti. cijena za to je ali bila visoka: od onda početo se već nij htio koncentrirat nato, ča je rekao, nego nato, ča nij rekao.

jednoč je bio..., obično počinju štorice, u ki se po uvodu najjednōc, jednoga dana, nešto dogadja. isto toliko puti, kot je bilo jednōc, je i bilo jednoga dana. iskuseni povidači bajkov i štoric su čudakrat poznavali već nego tisuć i jednu varijantu, ke su se sprogovarenjem sezama jednoga dana očitovale pred njevim

der postmoderne

eines tages war so ein ausdruck. zwei häufig verwendete, einfache worte, wie sie jedermann jeden tag ix male zu hören bekommt.

es war nichts außergewöhnliches an ihnen: das zahlwort ein steht als erstes in einer langen kolonne ganzer zahlen, gleichberechtigt mit allen, nur ein bißchen gleicher als die übrigen. der tag war bis ins dritte jahrtausend eine fundamentale kategorie der menschheit geblieben, weder die französische revolution noch die relativitätstheorie hatten ihm etwas anhaben können, im gegenteil: der mittwoch allein hatte erfolgreich, und dies fast ausschließlich im deutschen sprachraum, der völligen monotonie des alltags getrotzt.

von all dem wußte er nichts.

trotzdem gab es ihm jedesmal einen ruck, wenn er diese beiden worte im genitiv der einzahl, hintereinander ausgesprochen hörte.

unwillkürlich setzte er den so begonnenen satz im geiste fort, er konnte nicht anders, mochte er sich dagegen sperren, wie er wollte.

meist blieb es nicht bei der gedanklichen vorstellung: das kaum wahrgenommene setzte einen mechanismus in gang, der - ihm unbewußt - unendlich schnell ablief und an dessen ende sich die fehlenden fünf worte aus seinem munde drängten, heraussprudelten wie kristallklares, jahrtausende in bergen gelagertes und die sinne belebendes mineralwasser.

war er mit sich allein, machte es nichts aus, doch auch in gesellschaft hielt er damit nicht zurück, sondern platzte, dem sprecher ins wort fallend, lautstark hinaus.

die verwirrung, die er gewöhnlich bei nichteingeweihten stiftete, machte schnell wachsender verärgerung platz, da er rücksichtslos dreinfuhr, wo sich gelegenheit bot.

es ging ihm nicht darum, einen gelungenen witz zu landen und ein paar lacher einzuheimsen, nein, vielmehr war er zufrieden, etwas fallen zu lassen oder: abzulaichen, wie er sich ausdrückte. die notdurft verrichten, nannten es die anderen, und sie hatten nicht so unrecht damit, denn er wollte, er mußte spuren hinterlassen, sein gebiet abstecken.

mitunter, sehr selten, wenn er die gequälten gesichtszüge eines freundes wahrnahm, über-

nutarnjim okom. dvi riči, ke su upućivale njeve misli na neizmjernu prostranost fantazije.

kako se je to razlikovalo kod njega! iste riči su ga potpuno ograničavale, vjekovečno kanalizirale njegovu svist u isti smjer. kotno sloj ilovače su one najzad držale sve zvana onih manjkajućih osam jezičnih dijelićev, zgrabile je i konačno splanule iz ust. brain drain jednoč drugačije.

protiv toga automatizma se nij mogao branit, bar ča je pokušio. njegova druga natura je obladala. bili su ga dostali u odlučnoj fazi. od onda je svenek, kad je htio zaglušat zvon curila slina kotno s kabla.

problem njegov je ležao u njegovoj povijesnosti: prekasno je došao na svit. rođen za potrošača, aldovali su njegovu čistoću — polag istraživanj sociologov — na oltaru kapitalizma. njegovomu duhu je od početka falio organični odnos, ništ nij bilo zraslo, ništ nij iskusio, nego sve su mu zabubali i zacipili. u društvu, ko je davno bilo podililo svoje djelo, je logički ostavio mišljenje drugim.

ideje su ga pohadjale rijetko, šakica dobrih, ke je imao, je svenek došla od producenta praha za pecivo. kad je bio ravno šest, mu je uvadilo poduzeće za proizvodnju hladionikov, ča si želju žene. vrijeda je razumio, da se banane ne zovu jednostavno banane i da se dobar ukus na svakidanjem kruhu ničim ne more nadomjestit. ako je slijedećega dana još kanio močno zagrist u jabuku, nij poslušao dra kvidenusa, ar ta je ciljao na sjajne poljupce. zbog „nij parfem ali djeluje“ je kumaj dočekao da nastane muž, pravi muž, zato bi bio pregazio milje.

pri svakidanjem ganjanju je redovito potukao svoje starije brate, a kočtoč je je tako deklasi-

kam ihn eine rührung, die ihn auf der stelle verstummen ließ. obwohl er von seiner überzeugung, daß es sich bei seinen assoziationen um angewandte kreativität und nicht um nervtörende piesackerei handle, nicht abrücken wollte, behielt der verbliebene rest mitleids in solchen situationen die oberhand.

der preis dafür war hoch:fortan konzentrierte er sich nicht mehr darauf, was er sagte, sondern darauf, was er nicht sagte.

es war einmal, pflegen geschichten zu beginnen, in denen nach der einleitung plötzlich, eines tages, etwas geschieht. und genauso oft, wie es einmal ist, ist es auch eines tages. erfahrene märchen- und geschichtenerzähler kannten oft mehr als tausendund-eine variante, die sich, sobald der sesam eines tages sie geoffenbart hatte, vor ihrem inneren auge auftaten. zwei worte, die ihre gedanken auseinanderstreben ließen in die unendlichen weiten der phantasie.

wie anders verhielt es sich bei ihm! die gleichen worte engten ihn ein, kanalisiert sein bewußtsein in die ewig gleiche richtung. wie eine lehmschicht hielten sie alles bis auf jene fünf sprachpartikel zurück, rissen sie unwiderstehlich mit sich fort und spülten sie schlußendlich beim mund hinaus. brain drain einmal anders.

gegen diesen automatismus konnte er sich nicht wehren, mochte er versuchen, was er wollte. seine zweite natur behielt die oberhand. sie hätten ihn in der prägephase erwischt, und seither floß der speichel beim ertönen der glocke in strömen.

sein problem lag in seiner historizität: er war zu spät auf die welt gekommen. zum verbraucher geboren, wurde seine unschuld - von soziologen nachgewiesen - auf dem altar des kapitalismus geopfert. seinem geist fehlte von anfang an der organische zusammenhang, nichts war gewachsen, erfahren, sondern aufgepfropft, eingehämmert, eingetrichtert. in einer arbeitsteiligen gesellschaft überließ er das denken folgerichtig den anderen.

ideen suchten ihn selten heim, die wenigen guten, die er hatte, kamen immer vom backpulvererzeuger. als er gerade sechs war, verriet ihm eine kühlschrankfirma, was frauen wünschten. er begriff bald, daß man zu bananen nicht einfach bananen sagt und der gute geschmack auf dem täglichen brot durch nichts zu ersetzen ist. wollte er morgen noch kraftvoll zubeißen können, hörte er nicht auf dr quidenus, denn der zielte auf strahlende küsse. keines duftwassers wegen konnte er es kaum erwarten, ein

rao, da su ostali prez boda. njegovi nefaljivi odgovori su došli kot iz pistolje. dokle su drugi iskorišćavali minute pred i po visti, da si preskrbu jiliše ili da se idu pocukat, je on pohlepno usisavao kipe pjevajućih samovarov, dobro dušećih školjkov i srićnih redljiv. ponekad ga je zgrabila žaja na cišfriš, onda opet na „špas maht und šmekt“. kočtoč je pio new york, onda jednostavno ono, onda uprav to. slanoklipe je nosio svenek sa sobom, čokoladni karamel samo onda, ako je kanio bit mobilan pri djelu, športu i igri ili ako nij kanio škodit svojemu apetitu.

u najkraćem času se je bolje uvježbao u pravila konzuma, nego u pravila računanja. on da se uči za žitak, ne za školu, je rekao. kako-tako je tim imao pravo, ar se je laglje djelao u svitu, za koga je znao, odakle pije vodu.

on nij jedini. ali od generacije, ka se je pripravila na žitak, na pravi žitak tako dobro kot još nika druga pred njom, se je on najperfektnije naučio svoju ulogu, ku je za njega predvidilo društvo.

jednoga dana čedu se sve ure načinjat na takov način.

Fredi Hergović

Za ovu prozu je Fredi Hergović pri literarnom naticanju BEWAGa dobio prvo mjesto.

mann, ein richtiger mann! zu werden, dafür würde er auch meilenweit gehen.

beim täglichen ratespiel ließ er seinen älteren brüdern keine chance und deklassierte sie meist zu null. seine unfehlbaren antworten kamen wie aus der pistole geschossen. während andere die fünf minuten vor und nach der zib zum essenholen oder wasserlassen nutzten, sog er die bilder singender teekessel, duftender klomuscheln und glücklicher backrohre gierig ein. mitunter dürstete ihn nach zischfrisch, dann nach spaßmachtundschmeckt. mal trank er new york, mal einfach es, mal genau das. salzstangen hatte er immer dabei. schokokaramel nur, wenn er bei arbeit, sport und spiel mobil sein wollte oder seinem appetit nicht schaden wollte.

binnen kürzester zeit beherrschte er das kleine konsum-einmaleins besser als das rechnerische. er lernte für das leben, nicht für die schule, sagte er. und irgendwie hatte er nicht unrecht damit, er tat sich leichter in einer welt, von der er wußte, aus welcher quelle sie trinkt.

er ist nicht der einzige. doch von der generation, die so gut wie keine andere auf das leben, auf das richtige leben vorbereitet wurde, hat er sich an die ihm von der gesellschaft zuge dachte rolle am vollständigsten angepaßt.

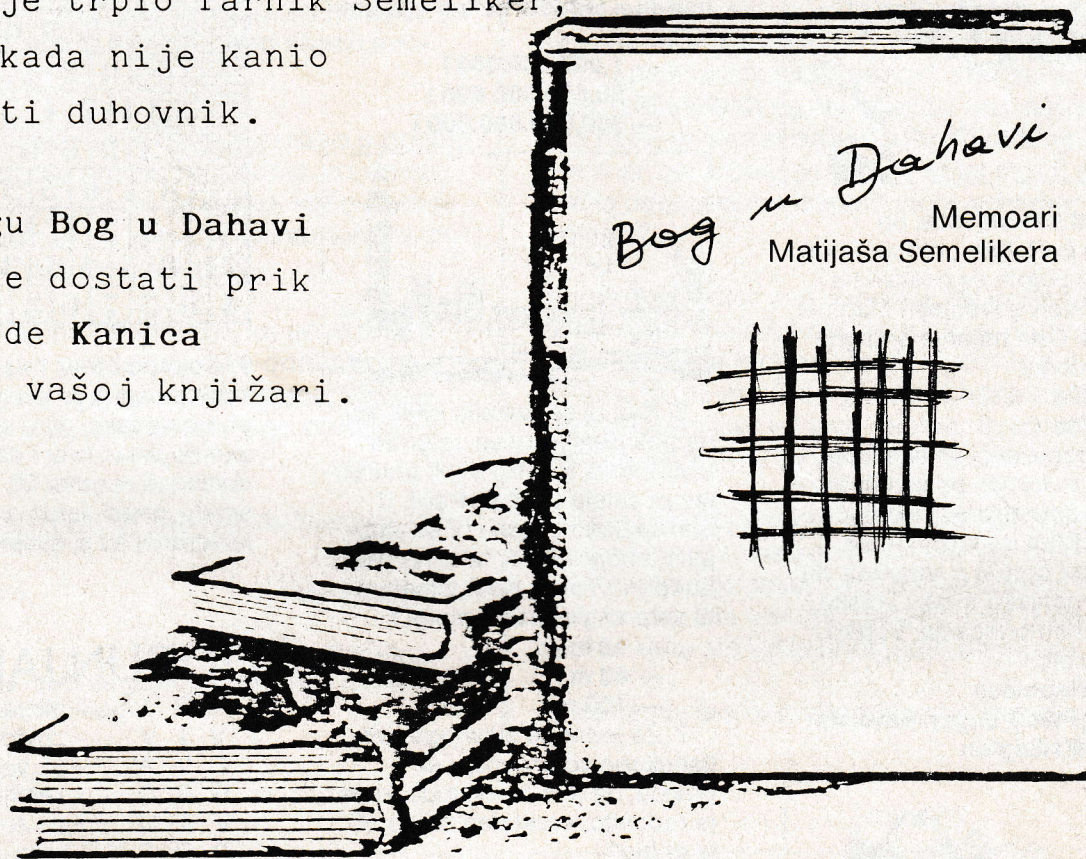
eines tages werden alle uhren so gebaut

SIJEČANJ		JANUAR		Ulaz	Izlaz
					VO
					61065
	prvi januar		drugi januar		treći januar
Pe 1	— novo ljeto				
Sv 2	— nove nakane		srićno novo		zadnja floša sekta
N 3	— novi broji		uspješno novo ljeto		morala je vjerovati
Pa 4	— novo		plodno		na novo ljeto
U 5	— nove		ljubavi puno		ostao je samo
Sr 6	— novi		novo ljeto		sir
Č 7	— ča novo		prozit novo ljeto		počeo je vonjati
Pe 8	— ja		laka je danas		vonjati kot i
Sv 9	— prazna glava		komunikacija		djelo
N 10	— okolica		konverzacija		djelo ko
Pa 11	— djelo				me još uvijek
U 12	— novo ljeto		<i>Junco čerak</i>		čeka
Sr 13	— sve novo				
Č 14	— ali				
Pe 15	— staro				

Prva knjiga nove naklade Kanica svidioči, kako nemilo je Nimški režim postupao s ljudi, ki su se priznavali hrvatstvu.

Knjiga **Bog u Dahavi** otvoreno veli, kako je trpio farnik Semeliker, ki nikada nije kanio nastati duhovnik.

Knjigu **Bog u Dahavi** morete dostati prik naklade Kanica ili u vašoj knjižari.

datum izlaska: marc 1988.

P.b.b.
Erscheinungsort: 1040 Wien
Verlagspostamt: 1040 Beč

D R U C K S A C H E

post. broj:
Dr. NIKOLA BENCIC
WALD HOFWEG 6
ŽELJEZO
7000 EISENSTADT